

ANAYASA MAHKEMESİNİN YASAMA İŞLEMİ NİTELİĞİNDEKİ BİR KARARI ÜZERİNE

Doç. Dr. Celâl IŞIKLAR *

Öz

Anayasa m. 153/2'ye göre, Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya aykırı bir kuralı iptal ederken, “kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.” Bizce Mahkemenin 30.11.2022 tarihli iptal kararı yasama işlemi niteliğindedir. Burada TSK Disiplin Kanunu m. 43/1, birinci cümlesindeki yargı denetimi yasağına tâbi bazı ibareler iptal edilmiştir. Bunlar subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkındaki “uyarma” ve “hizmete kısmi süreli devam” cezaları ile “cezaları hariç.” ibareleridir. Bunlar “davada uygulanacak kural” olarak belirlenmiş ve denetim buna göre sınırlanmıştır. İptal sebebi, bunların puanlamaya tâbi olması ve ileride ayırma/fesih işlemine esas alınabilmesidir. Zira davanın konusu “askerî öğrenciler ile yükümlü erbaş ve erler hakkındaki” disiplin cezalarını kapsamamaktadır. Ancak iptalle mevcut düzenleme bu kişileri ve cezaları da kapsar hâle gelmiştir. Mahkeme uygun ve doğru sınırlama teknik, kriter ve yöntemleri kullanmamıştır. Bununla birlikte, yasama organı iptal kararına rağmen Anayasa'nın 129'ncu maddesindeki takdir yetkisine dayanarak yine yargı denetimi yasağı koyabilir.

* Doç. Dr. KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Bilim Dalı, Öğretim Üyesi, Konya, Türkiye | Asst. Prof., KTO Karatay University, Faculty of Law, Department of Administrative Law, Konya, Turkey.

✉ celal.isiklar@karatay.edu.tr • ORCID 0000-0002-7239-6142

✎ **Atıf Şekli** | Cite As: IŞIKLAR, Celal: “Anayasa Mahkemesinin Yasama İşlemi Niteliğindeki Bir Kararı Üzerine”, SÜHFD, C. 33, S. 3, 2025, s. 1677-.1721.

✎ **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

✎ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler

• Anayasa Mahkemesi • Disiplin Cezası • Denetim Yasağı • İptal Kararı • Yasama İşlemi

**ON A DECISION OF THE CONSTITUTIONAL COURT IN THE
NATURE OF A LEGISLATIVE ACT****Abstract**

The Constitutional Court "cannot act as a legislator and make a decision that will lead to a new practice (Art.153/2)." But the decision dated 30.11.2022 is in the nature of a legislative action. Here, some phrases subject to the prohibition of judicial review in Article 43/1-1. sentence of Law No. 6413 have been cancelled. These are "warning" and "part-time service continuation" penalties and "except penalties" about some personnel. These were determined as the "rule to be applied in the case." The reason is that they are subject to scoring and may be used as a basis for separation or termination in the future. The subject of the case does not include punishments for "military students and privates.". But, with the cancellation, the current regulation now covers these people and their penalties. However, the legislative body may still impose a ban on judicial review, based on Article 129 of the Constitution.

Keywords

• The Constitutional Court • Disciplinary Penalty, • Review Ban, • Annulment Decision, • Legislative Action

GİRİŞ**

** Makalenin hakem incelemesi sürecinde yürürlüğe giren 12.6.2024 tarih ve 7517 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik yapılmasına Dair Kanun'un (RG: 28.6.2024-32586) 53'üncü maddesiyle 6413 sayılı TSK Disiplin Kanunu'nun 43 maddesinin birinci fıkrası, "Askerî öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları ile subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında verilen uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları hariç bu Kanunda yer alan disiplin cezalarına karşı iptal davası açılabilir. Subay, astsubay, uzman erbaş ve sözleşmeli erbaş ve erler hakkında disiplin ceza sayısı veya puanı nedeniyle tesis edilen Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkin kesilmesi sonucunu doğuran işlemlere karşı açılan davalarda yargı yolu kapalı olan disiplin cezalarının hukuka uygunluğu mahkemelerce denetlenebilir. Seferberlik ve savaş zamanında ise yüksek disiplin kurulları tarafından verilen Silahlı Kuvvetlerden ayırma cezası hariç bu Kanunda yer alan diğer disiplin cezaları yargı denetimi dışındadır" şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemenin bu çalışmanın ana fikrini teyit eder nitelikte ve IV/B-2.a bölümünde ileri sürülen öneriye paralel şekilde yapıldığı görülmektedir. Yeni düzenlemede Anayasa Mahkemesinin iptal kararına

Bilindiği üzere Anayasa Mahkemesi Anayasaya uygunluk denetimi çerçevesinde iptal veya ret kararı verebilmektedir.¹ Anayasa Mahkemesinin bu kararları kesin olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar (Anayasa m.153). Anayasa koyucu 1961 Anayasası dönemindeki tartışmalardan hareketle 1982 Anayasası'nda öncekinde bulunmayan bir hükme yer vermiştir. Anayasanın 153. maddesinin ikinci fıkrasına konan bu yeni kurala göre, "Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez."

Esasen, Anayasa Mahkemesi Anayasa'ya aykırı bulduğu normları iptal etmek suretiyle ihlalin yol açtığı bozuk durumu ortadan kaldırır. Dolayısıyla Mahkemenin verdiği iptal kararıyla hukuk düzeninde yeni bir durum ortaya çıkar. Bu durum Anayasa Mahkemesine tanınan iptal yetkisinin olağan bir sonucudur. Normal şartlarda bu uygulama Anayasa Mahkemesinin Kanun koyucu gibi hareket ettiği anlamına gelmez, gelmemelidir.² Doktrinde bu hükmün gereksiz olduğu ve sâdece uyarıcı nitelik taşıdığı belirtilerek ihmal edilebileceği gibi, kimseyi bağlamadığından etki ve yaptırım gücünün bulunmadığı

rağmen fıkranın birinci cümlesinin metni aynen muhafaza edilmiştir. Ancak bundan sonra iptal gerekçesi doğrultusunda söz konusu cezaların nihai ayırma işlemiyle birlikte denetimine imkân veren yeni bir cümle eklenmiştir.

¹ Kararlar için bkz. **BİLGİN**, Çağlar, "Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi Yolu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 3, 1988, s. 373-376; **ÖZÇELİK**, Bekir, Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri Ve Hukuki Sonuçları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2011, s. 30-55, 77-99.

² **ÖZDEN**, Yekta Güngör, "Anayasa Mahkemesi Kanun Koyucu Gibi Hareketle, Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Edemez. Kuralına Nasıl Gelindi? Bu Kural Nedir, Ne Değildir?", Anayasa Yargısı, C.2, S.1, 1985, s.73-81; **ALİFENDİOĞLU**, Yılmaz, Anayasa Yargısı, Ankara 1997, s.235-237; **KANADOĞLU**, Korkut, "Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi", Anayasa Yargısı, C.25, S.1, 2008, s.63; **GÖREN**, Zafer, "Anayasa Mahkemesi Ve Yasama Arasındaki Karşılıklı Etkileşim," İzmir Barosu Dergisi, S.1, 2019, s. 280-281. Bu doğrultuda, AYM, 19.7.1991, E.1991/17, K.1991/23 (AYMKD, C.2, S.27, 1991, s.483-484); **TUNÇ**, Hasan, "1982 Anayasasının Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yoluna Getirdiği Yenilikler", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.2, 1988, s. 111. Bu doğrultuda, AYM, 8.10.1991, E.1991/34, K.1991/34 (AYMKD, C.2, S.27, 1991, s.580-582).

savunulmuştur.³ Hatta bir görüşe göre, bu hüküm sâdece şu hallerde fonksiyoneldir: Kısmi iptalle metnin anlamının değişmesi veya yürürlüğe giren kanunun anlamı ile amaçlanan arasında fark bulunması hâlinde. Böyle durumlarda Anayasa Mahkemesine kanunun tamamını iptal yetkisi tanınmaktadır.⁴ Bazı yazarlara göre, hüküm sâdece iptal kararları bakımından değil, Anayasaya uygun yorum yönteminin uygulandığı yorumlu ret kararları bakımından da geçerlidir.⁵

Bununla birlikte doktrinde ve siyaset alanında, Anayasa Mahkemesinin bazı uyuşmazlıklarda yasama organının yerine geçerek kural koyacak şekilde iptal kararı verdiği iddia edilegelmiştir.⁶ Esasen bu kuralın 1982 Anayasası'na Anayasa Mahkemesinin zaman zaman yargısal aktivizme kayarak yasama niteliğinde iptal kararları vermesine bir tepki olarak konduğu bir vakıadır.⁷

Ne var ki 153. maddenin ikinci fıkrasının gerekçesinde de belirtildiği gibi,⁸ nadiren de olsa öngörülen bir istisna hükmünün iptali,

³ **ÖZDEN**, s.72-73; **TUNÇ**, s. 110-111; KUZU, Burhan, 1982 Anayasanın Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul 1990, s. 199-205.

⁴ **TUNÇ**, s. 111.

⁵ **ARSLAN**, Zühtü, "Anayasa Mahkemesinin 'Yorum Tekeli', Yargısal Üstünlük Ve Demokrasi", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C.II, 2008, s.62 vd. **HEKİMOĞLU**, Mehmet Merdan, Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Ankara 2004, s.336. Bu tür yorumlu ret kararlarına üniversitede başörtüsü yasağı koyan şu AYM kararları örnek verilebilir: AYM, 7.3.1989, E.1989/1, K.1989/12 (RG: 5.7.1989-20216); 9.4.1991 E.1990/36, K.1991/8 (RG: 31.7.1991-20946).

⁶ **ATAR**, Yavuz, "Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması", Anayasa Yargısı, C.25, S.1, 2008, s. 107-112; **KESKİNSOY**, Ömer, "Anayasa Değişikliklerine Dâir Kanunların Yargısal Denetimine Eleştirel Bir Bakış," Liberal Düşünce, C.16, S.63, 2011, s. 175. Anayasa Mahkemesinin son dönemde verdiği HMK m. 341/2, c. 1'deki istinaf sınırına ilişkin iptal kararı da bu doğrultuda eleştirilmektedir, **ÖZEKES**, Muhammet, "Anayasa Mahkemesinin İstinaf Sınırına İlişkin (HMK m. 341/2, C. 1) İptal Kararının Değerlendirmesi", İzmir Barosu Dergisi, C.87, S.1, 2022, s.250-255.

⁷ Bu eleştiriler ve değerlendirmeler için bkz. **ÖZDEN**, s. 51 vd.; **KAYA**, Semih Batur, Anayasa Mahkemesi Karar Gerekçelerinin Bağlayıcılığı Sorunu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2016, s. 93-102; **ÜNSAÇAN**, M. Ali, Türk Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi İle İlgili Kararlarının Hukuki Niteliği ve Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001, s. 12-17; **TUNÇ**, s. 110-111.

⁸ Danışma Meclisi Genel Kurulunun 23 Eylül 1982 tarihli 156 . birleşiminde görüşülerek açık oy ile kabul edilen, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ek (D. Meclisi S. Sayısı: 166 ve 166'ya 1 inci, 2 nci, 3 üncü ve 4 üncü Ek; M. G. Konseyi S.

kanun koyucunun irade ettiğinden farklı bir duruma veya yeni bir uygulamaya yol açabilir.⁹ Bir “kuralın iptali, ilgili maddenin kapsamını kanun koyucunun öngörmediği şekilde genişletirse, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya sebep olma durumundan söz edilebilir.”¹⁰ Bu sonuca öncelikle iptale bağlı olarak tesis edilen erteleme hükmü yol açabilir. Ne var ki bize göre böyle bir erteleme hükmünün yokluğu da aynı sonucu doğurabilir.¹¹ Uygulamada Anayasa Mahkemesinin bazı iptal kararlarında bizzat üyelerin yeni bir uygulamaya yol açacak şekilde karar verildiği gerekçesiyle karşı oy kullandığı görülmektedir.¹²

Sayısı : 450), Milli Güvenlik Konseyinin 18.10.1982 tarihli 118. Birleşim tutanağı, s. 56, MGK Tutanak Dergisi, C. 7: “MADDE-162 / Anayasa Mahkemesinin kararları / Bu madde ile, bunun karşılığı olan 1961 Anayasasının 152 nci maddesi arasındaki ayrılıklar ve gerekçeleri şunlardır : / a) Anayasa Mahkemesinin iptale ilişkin kararlarının yeniden incelenmesi Cumhurbaşkanlığınca istenebileceğinden, tesis anında kesin olabilmeleri kuralı iptale ilişkin kararların dışındakilerine hasredilmiştir, öyle haller vardır ki; bir hükmün iptali, uygulanması kanunen gerekmeyen bir başka hükmün uygulanmasını gerekli kılabilir. Örneğin: Kanunla getirilen istisnalara ilişkin kanun hükümlerinin iptali, anakuralın uygulanması sonucunu doğurabilir. Halbuki kanun koyucu böyle bir sonuç çıkmasını arzu etmediği için istisnayı kabul etmiş durumdadır. Bu istisna hükmünün iptali millî iradeye ters düşeceğinden, eşitlik ilkesi gibi temel ilkelere aykırı olmamak koşulu ile, hüküm verirken bu özelliklerin göz önünde bulundurulması zorunludur. / b) iptal kararı bazen hukukî boşluk yaratabilir. Bu boşluğun süratle doldurulması için kanun yapımındaki merasime istisna getirilmiş, görüşmenin öncelikle yapılması esası kabul edilmiştir.”

⁹ **ÖDEN**, Merih, Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, Ankara 2023, s. 359-360. Bu doğrultuda değerlendirilen bazı kararlar için bkz. **KAYA**, s. 227 vd.

¹⁰ Örneğin, bir imkânın öngörülen şartları taşımayanlara da tanınması böyledir, **EREN**, Abdurrahman, Anayasa Hukuku Dersleri, 3.B., Ankara 2021, s. 1136.

¹¹ AY m. 153/2'deki kuralın erteleme ile birlikte düşünülmesi gerektiği hakkında, **TEZİÇ**, Erdoğan, Anayasa Hukuku, 16. B., İstanbul 2013, s. 260.

¹² Örneğin, 357 sayılı Kanun m. 2/1-E'deki bir ibarenin iptaline ilişkin kararda üye Emin KUZ'un gerekçesi bu yöndedir, AYM, 9.4.2014, E.2015/34, K.2014/79 (RG: 20.9.2014-140909). Keza, 506 sayılı SSK'nun Ek 5. maddesine 3395 sayılı Kanun'la eklenen IV numaralı bendinde yer alan bir ibarenin iptali yönündeki çoğunluk görüşüne katılmayan üye Serdar ÖZGÜLDÜR de karşı oy gerekçesinde, “Anayasa'nın hiçbir hükmünün, diğerlerine nazaran üstünlük ya da önem önceliği olmadığı hukuki gerçeği karşısında; halen yürürlüğünü sürdüren ve üstelik gerekçesi de gayet açık bir Anayasa hükmünün, (Md. 153/2) hiç kimse ya da organ tarafından 'lüzumsuz', 'gereksiz', 'uyarıcı/hatırlatıcı nitelikte', 'ihmal edilebilir', 'dikkate alınmaması gerekir', 'kimseyi bağlamaz', 'bir anlam ifade etmez', 'etki ve yaptırım gücü yok' vb. nitelermelere tâbi tutularak; beğenilmeyerek ya da görmezlikten gelinerek uygulanmaması/değerlendirme dışı bırakılması düşünülemez. Anayasa

Bu çalışmada Anayasa Mahkemesinin aynı düzenleme konusunda üst üste verdiği iptal kararlarından ikincisinin yol açtığı böyle istisnai bir durum ele alınmıştır. Somut olayda iki ayrı itiraz yoluyla önüne getirilen uyuşmazlıkta, Anayasa Mahkemesi, yargı denetimi yasağı bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrası metnindeki bazı ibarelerinin iptaline karar vermiştir. Bu suretle, öncelikle dava konusu bir statü grubu için öngörülen üç disiplin cezasına karşı yargı yolu açılmıştır. Bununla birlikte kanaatimizce diğer iki statü grubuna ilişkin disiplin cezaları hakkındaki yargı denetimi yasağı da tamamen ve kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Aslında bunlar idari dava ve somut norm denetimi konusu edilmemiştir. Hâlbuki bu maddedeki disiplin cezalarına karşı yargı yolu Kanun koyucu tarafından Anayasa'nın 129. maddesinin verdiği izin çerçevesinde kapatılmıştır. Bilindiği gibi bu Maddenin 3 ve 4. fıkraları, "Disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz." ve "Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır." hükümlerini içermektedir.

Çalışmada Anayasa Mahkemesinin bu kararlarıyla Kanun koyucu gibi hareketle yasama niteliğinde işlem tesis edip etmediği irdelenmektedir. Bu açıdan önce somut norm denetiminin şartlarından bakılmakta olan "davada uygulanacak kural" konusu incelenecektir. Ardından somut norm denetiminde itiraza konu kuralın belirlenmesi ve sınırlandırılması hususuna temas edilecektir. Sonra da kararların değerlendirilmesi yapılacaktır.

I. SOMUT NORM DENETİMİ ŞARTI OLARAK DAVADA UYGULANACAK KURAL VE SINIRLARININ BELİRLENMESİ

A. Genel Olarak Somut Norm Denetimi ve Şartları

Somut norm denetimi de denen itiraz yoluyla denetim, "bir mahkemede görülmekte olan bir davanın karar bağlanmasının, o davada kullanılacak hukuk normunun anayasaya uygun olup olmamasına bağlı

koyucu hiçbir Anayasa kuralını nedensiz ve gereksiz olarak yürürlüğe koymayacağı gibi, kimse tarafından dikkate alınmayacak mahiyette bir kural da öngörmez. Önemli olan, yorum makamının o kuralın ratio legis'ini (ruhunu) ortaya çıkarabilmesidir. Şu halde, Anayasa Mahkemesi de, Anayasa'nın 153/2. maddesinin yorumunda, önüne gelen her somut olayın özelliğine göre, bu maddeye anlam ve içerik kazandırmalı, hangi iptal kararının 'kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde' hükme sebebiyet vereceğinin analiz ve değerlendirmesini yapmalıdır": AYM, 4.10.2006, E.2002/157-K.2006/97 (RG: 27.3.2007-26475).

olması hâlinde yapılan denetimdir.”¹³ Anayasaya uygunluk denetimi 1961 Anayasası döneminde mevzuatımıza girmiştir (m.151). 1982 Anayasası itiraz yoluyla denetimi yine 1961 Anayasası gibi “Anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi” başlığı altında ve fakat ondan ayrılarak münhasıran bir bekletici sorun olarak düzenlemiştir (m.152). Anayasa’nın 152. maddesinin ilk fıkrası ile 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun 40. (mülga 2949 sayılı Kanunun 28.) maddesine göre¹⁴ somut norm denetiminin yapılabilmesi için şu dört şartın varlığı gerekmektedir:¹⁵ a) Bakılmakta olan bir davanın varlığı, b) Davaya bakan merciin “mahkeme” niteliğinde olması, c) İtiraz konusu kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükmünün o davada uygulanacak norm olması, d) Davaya bakmakta olan mahkemenin bu hükmü Anayasa’ya aykırı görmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varması.

¹³ **KIRATLI**, Metin, Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu, Ankara 1966, s.35. Bkz. **ALİEFENDİOĞLU**, Yılmaz, “Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu”, *Anayasa Yargısı*, C1, S., 1984, s.115; **ÖDEN**, s.148; **KADIGİL**, Müge, İtiraz Başvurularında ‘Davada Uygulanacak Kural Sorunu’, Turhan, Mehmet/Tülen, Hikmet (Editörler), Anayasa Yargısı İncelemeleri-1, Ankara 2006, s. 261; **ÖZKAYA**, Kadir, Sınırlama Sorunu ve ‘Davada Uygulanacak Kural’ Kavramıyla İlişkisi, Turhan, Mehmet/Tülen, Hikmet (Editörler), Anayasa Yargısı İncelemeleri-1, Ankara 2006, s. 291; **BİLGİN**, s.351; **ÖZBEK**, Mustafa S., “Tatbikattan Hareketle Somut Norm Denetiminin Etkinliği Üzerine Bir Etüd”, Haşım Kılıç’a Armağan, C.II, 2015, s.1695.

¹⁴ 6216 sayılı Kanun’un “Anayasaya aykırılığın mahkemelerce ileri sürülmesi” başlıklı 28. maddesi hükmü şöyledir: “Bir davaya bakmakta olan mahkeme, bu davada uygulanacak bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa; / a) İptali istenen kuralların Anayasanın hangi maddelerine aykırı olduklarını açıklayan gerekçeli başvuru kararının aslını, / b) Başvuru kararına ilişkin tutanağın onaylı örneğini, / c) Dava dilekçesi, iddianame veya davayı açan belgeler ile dosyanın ilgili bölümlerinin onaylı örneklerini, / dizi listesine bağlayarak Anayasa Mahkemesine gönderir.”

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. **ALİEFENDİOĞLU**, İtiraz, s.120-128; **GÖREN**, s.242; **ÖZBUDUN**, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 14.B., Ankara 2013, s.430 vd.; **KABOĞLU**, İbrahim Ö., Anayasa Yargısı, Ankara 1994, s.60; **GÖZLER**, Kemal, Türk Anayasa Hukuku, 2.B., Bursa 2018, s.1072-1077; **TANÖR**, Bülent / **YÜZBAŞIOĞLU**, Şerif, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 17.B., İstanbul 2018, s. 551 vd.; **EREN**, s.1106 vd; **ÖDEN**, s.152-216; **BİLGİN**, s.352 vd.; **GÖLBAŞI DİNÇ**, Aslı, Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetiminde “Uygulanacak Olan Kural” Kavramı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, s.24 vd.

İtiraz yoluyla denetimle ilgili bu şartları, yukarıda aktarılan iptal kararları somutunda değerlendirecek olursak, ortada, mahkeme niteliği taşıdığı açık idari yargı yerleri tarafından görülmekte olan derdest davaların bulunduğu açıktır. Gerek Erzurum 1. İdare Mahkemesi gerek Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi, dava konusu disiplin cezaları üzerindeki yargı denetim yasağını Anayasaya aykırı gördükleri¹⁶ için bekletici sorun yapmış ve konuyu çözümü için usûlüne uygun şekilde Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Bu üç şart yönünden problem bulunmadığından, aşağıdaki tartışmalara ışık tutması bakımından uygulanacak norm konusuna eğilmek yerinde olur.

B. Davada Uygulanacak Norm Şartı

1. Uygulanacak Normun Varlığı ve Tespiti

Doktrinde davada uygulanacak norm kavramı konusunda başlıca iki görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre, uygulanacak norm deyiminden davada uygulanacak bütün kanunları değil, sâdece davanın esasına etkili olacak, yâni hükme esas teşkil edecek kanun normlarını anlamak gerekir.¹⁷ Geniş yorumu benimseyen hâkim görüşe göre ise, Anayasada “uygulanacak kanun” denildiği dikkate alınarak deyimden, mahkemenin o dava sebebiyle uygulayabileceği tüm kurallar, yâni davanın gidişatı ve sonucu üzerinde etkili olacak her türlü kanun anlaşılmalıdır.¹⁸

Anayasa Mahkemesi de geniş yorumla,¹⁹ davada uygulanacak kuraldan, “bakılmakta olan davayı yürütmeye, davanın değişik evrelerinde çıkan uyuşmazlıkları çözmeye, davayı sona erdirmeye veya kararın dayanağını oluşturmaya yarayacak,”²⁰ başka bir anlatımla

¹⁶ Mevzuatta açık bir düzenleme bulunmayan Anayasa'ya aykırılığın ciddiliği hususunda çeşitli görüş ve ayrıntılı bilgi için bkz. **AYDIN**, Mesut, Mahkemelerde Taraflarca İleri Sürülen Anayasa'ya Aykırılık İddialarının Ciddiliği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. C.62, S.3, 2007, s.23-56; **ÖDEN**, s.212-216; **ÖZBEK**, s.1698 vd.

¹⁷ **KIRATLI**, s.81; **ÖZBUDUN**, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 20.B., Ankara 2020, s.402; **ÖZBUDUN**, 2013, s.432.

¹⁸ **ALİFENDİOĞLU**, Anayasa Yargısı, s.235 vd.; **ALİFENDİOĞLU**, İtiraz Yolu, s.123; **GÖREN**, s.243; **İZGİ**, Ömer/**GÖREN**, Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C.II, Ankara 2002, s.1330; **ÖDEN**, s.189; **TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU**, s.555.

¹⁹ **ÖDEN**, s.189; **KADIGİL**, s.266; **BİLGİN**, s.360; **GÖLBAŞI DİNÇ**, s.64-65.

²⁰ AYM, 22.4.1996, E.1997/18, K.1996/12, RG: 15.8/1996-22768, s.29 vd.; AYM, 19.3.1996, E.1996/12, K.1996/8 (AYM Kararlarbilgibankası); AYM, 5.9 2006, E.2006/122, K.2006/83 (AYM Kararlarbilgibankası); AYM, 8.7.2003, E.2003/63, K.2003/71 (AYM Kararlarbilgibankası); AYM, 13.12.2017, E.2017/134, K.2017/169, RG: 16.1.2018-30303;

“davanın özüne etkili ve sonucunu olumlu ya da olumsuz yönde değiştirecek nitelikte doğrudan ve dolaylı biçimde uygulanacak”²¹ kuralları anlamaktadır. Dolayısıyla Mahkeme sâdece davanın esasıyla ilgili değil mahkemelerin kuruluşuna, görevine, yargılama usulüne ilişkin kuralları da davada uygulanacak norm olarak kabul etmektedir.²²

AYM uygulanacak norm konusunda başvuran mahkemenin tespitiyle bağlı değildir. Ancak Mahkeme bu hususta yeniden değerlendirme yaparken katı davranmamalı ve mahkemenin takdirine saygı göstermelidir.²³ Uygulamada da AYM yapılan her itiraz başvurusunda, ilgili mahkemeden bağımsız olarak kuralın kapsam ve mahiyetini araştırmaktadır. Mahkeme, evleviyetle kuralın başvurudan önce²⁴ veya denetim sırasında²⁵ yürürlükten kaldırılıp kaldırılmadığına ya da değiştirilip değiştirilmediğine, ardından olumsuz ve dolaylı²⁶ da

AYM, 28.9.2017, E.2014/101, K. 2017/142, RG: 27.12.2017-30283. Başka kararlar için bkz. **ÖDEN**, s.188 vd.; **GÖLBAŞI DİNÇ**, s.56-65; **ALİFENDİOĞLU**, İtiraz Yolu, s.123-128.

²¹ AYM, 1.6.2022, E.2020/97, K.2022/62, RG:10.8.2022-31919; AYM, 1.6.2022, E.2021/15, K.2022/63 (AYM Kararlarbilgibankası); AYM, 8.7.1971, E.1971/28, K.1971/64, RG: 16.06.1972-14217; AYM, 4.3.1992, E.1991/30, K.1992/18 (RG: 30.05.1992-21243); AYM, 30.3.1993, E.1992/47, K.1993/13 (RG: 31.5.1993-21597); AYM, 25.3.1997, E.1997/31, K.1997/38 (RG: 15.8.1997-23081). Başka kararlar için bkz. **ÖDEN**, s.188 vd.; **GÖLBAŞI DİNÇ**, s.56-65.

²² **ÖDEN**, s.189; **ÜLGEN**, Özen, “İtiraz Yolu Başvurularında Uygulanacak Kural Sorunu”, Altan, Alparslan/Yıldırım, Engin/Tercan, Erdal/Tülen, Hikmet/Çoban, Ali Rıza (Editörler), Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, 2012, s. 205.

²³ **KIRATLI**, s.82; **ÖZBUDUN**, 2013, s.433.

²⁴ Örneğin, AYM. 21.12.2006, E.2003/97, K.2006/115 (RG: 22.3.2007-26470) (5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu yerine sanıkların lehine olan mülga 765 sayılı TCK m.463’deki kural uygulanacak norm olduğundan esastan incelemeye geçilmiştir); AYM, 24.3.2010, E.2010/18, K.2010/45 (RG: 21.6.2010-27619), (5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun’un 105. maddesindeki kural davada uygulanacak norm olmadığından itiraz yetkisizlik sebebiyle reddedilmiştir).

²⁵ Örneğin, AYM, 28.12.2016, E.2016/130, K.2016/197 (RG: 10.2.2017-29975) (2863 sayılı Kanun’un 65. maddesinin dördüncü fıkrasındaki lehe bir ibarenin 8.10.2013 tarih ve 6498 sayılı Kanun’la değiştirilmesinden önceki hali). Bunun gibi, AYM, 15.11.2017, E.2015/76, K.2017/153 (RG: 7.2.2018-30325).

²⁶ Örneğin, AYM, 3.3.2004, E.2002/126, K.2004/27 (RG: 19.2.2005-25732) (Yargılama sonundaki nihai kararın mahkeme masrafları bölümünde yer alacak olan avukatlık ücret tarifesini ile ilgili bir kural); AYM, 27.02.1992, E.1991/26- K.1992/11 (RG: 23.11.1992-21414) (Ceza davası öncesinde uygulanan Memurin Muhakematı Hakkında Kanunu Muvakkat’ındaki soruşturma iznine ilişkin kural).

olsa davada uygulanmasının söz konusu olup olmadığına bakmaktadır.²⁷ Mahkeme kuralın gerçekten görülmekte olan davada uygulanacak norm olmadığına kanaat getirirse, yetkisizlik sebebiyle başvuruyu reddetmektedir.²⁸ Mahkemenin uygulanacak kuralı belirlerken bazen işin esasına girdiği veya üst mahkeme gibi hareket ettiği ifade edilmektedir.²⁹

AYM yargı yolunu kapatan olumsuz nitelikteki normları davada uygulanacak kural kabul etmektedir. Çalışma konumuzu da ilgilendirdiğinden bu hususta bir örnek verelim: Mülga 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde dava konusu alacağın miktarına göre bazı uyuşmazlıklarda verilen kararın kesin olduğuna hükmedilebilmekte idi. Bir ilk derece mahkemesi tarafından temyiz yolunu kapalı tutan bu kuralın Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi itiraz üzerine davayı esastan incelemiştir.³⁰ Keza, AYM, Danıştay'ın Sayıştay kararlarına karşı yargı yolunu kapatan hükme (832 sayılı Sayıştay Kanunu m.45/son) ilişkin Anayasa'ya aykırılık iddiasını da incelemiştir.³¹

2. İncelenecek Normun Sınırlanması Sorunu

a. Genel Olarak Sınırlama

AYM norm denetimini davada uygulanacak kural ile sınırlı yapabilir. Mahkeme incelenecek kuralı sınırlarken davaya konu işlemi, olayın içeriğini ve kapsamını birlikte değerlendirmelidir.³² Hiç şüphe yok ki, öncelikle itiraz konusu kuralın “davada uygulanacak kural” niteliği taşıyıp taşımadığına bakılacaktır. Fakat bununla iç içe ve önemli başka bir mesele de “incelenecek normun sınırlanması sorunu”dur.³³ Normun sınırlanması, “mahkemelerce yapılan itiraz başvurusunun esasının incelenmesine karar verilmesi durumunda, itiraz yoluna başvuran mahkemenin bakmakta olduğu davada iptali istenilen kuralın veya

²⁷ Ayrıntılı bilgi için ÖDEN, s.188-211; GÖLBAŞI DİNÇ, s.72 vd.; ÖZÇELİK, s.32.

²⁸ AYM, 28.9.2023, E.2023-73, K.2023/166 (RG: 2.11.2023-32357); AYM, 21.03.2007, E.2007/29, K.2007/29; AYM 10.03.1998, E.1998/7, K.1998/5; AYM, 7.06.1995, E.1995/33, K.1995/21 (Kararlar için bkz. AYM Kararlarbilgibankası).

²⁹ ÜLGEN, s.259; GÖLBAŞI DİNÇ, s.69-70. Örneğin, AYM, 4.9.1997, E.1997/56, K.1997/62 (RG: 14.11.1997-23170).

³⁰ AYM 20.1.1986, E.1985/23, K.1986/2 (RG: 16.4.1986-19080).

³¹ AYM, 14-15-16.1.1969, E.1967/13, K.1969/5 (RG: 14.4.1970-13471).

³² EREN, s.1111.

³³ SAĞLAM, Fazıl, “Anayasa Yargısı’nın Bazı Sorunları”, TANÖR, Öget Öktem (Editör), Bülent TANÖR Armağanı, 2004, s.525; ÖZKAYA, s.291.

kuralların ne kadarının ‘uygulanacak kural’ durumunda olduğunun ve bu kuralların o davada ne şekilde uygulama alanına girdiğinin belirlenmesi” olarak tanımlanmaktadır.³⁴

Mahkemenin kendisinin geliştirdiği ve özellikle 1980 sonrasındaki karar şablonlarında ayrıca yer verdiği normun sınırlanması sorunu,³⁵ hüküm metninin sentaks (söz dizimi) ve semantik (anlambilimi) bakımından ne şekilde ve ne kadarıyla inceleneceğiyle ilgilidir. Çoğu zaman itiraz konusu kuralın davada uygulanacak norm mahiyetinde olduğunun belirlenmesi yeterli olmayabilir. Buna ilaveten bu norma ilişkin denetimin yerine göre bazen metnin bütünü üzerinde, bazen de kısmi olarak sâdece belli kelime, ibare veya söz öbekleriyle, hatta kelimenin belli heceleriyle³⁶ sınırlı yapılması gerekebilir. Bazı hallerde denetim metin bağlamı ve bağlantıları da dikkate alınarak anlam bütünlüğünün korunması açısından belli kişi, nesne ve kategori ve gruplar yönünden sınırlandırılabilir. Yine aynı itiraz konusu kural üzerinde hem söz birimi hem de anlam ve bağlam yönünden sınırlama birlikte yapılabilir. Mahkeme, ilk inceleme veya esas incelemesiyle birlikte yaptığı denetim sonunda, itirazın somut olayda uygulanacak belirli madde/fıkra/cümle/ibarelere “hasren” ve belli kişi/nesne/grup/kategori “yönünden/açısından” ve bunlarla “sınırlı” olarak incelenmesine karar verebilir.³⁷

³⁴ **ÜLGEN**, Özen, İptal ve İtiraz Başvuruları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme, İstanbul 2013, s.222.

³⁵ Mahkemenin son dönemlerde uygulanacak normu sınırlasa da “sınırlama sorunu” başlığı koymaktan kaçındığı, ilgili kuralı genellikle “anlam ve kapsam” başlığı altında açıkladığı gözlemlenmektedir. Örneğin, **AYM**, 20.7.2022, E.2022/53, K.2022/91 (RG: 10.8.2022-31919); **AYM**, 13.12.2022, E. 2022/87, K.2022/121 (RG: 2.2.2023-32092); **AYM**, 8.9.2022, E.2022/67, K.2022/103 (RG: 21.9.2022-31960); **AYM**, 1.6.2022, E.2020/97, K.2022/62 (RG:10.8.2022-31919); **AYM**, 13.2.2019, E.2018/108, K.2019/5 (RG:14.3.2019-30714); **AYM**, 20.7.2022, E.202/52, K.2022/90 (RG:10.8.2022-31919); **AYM**, 13.2.2019, E.2018/103, K.2019/4 (RG: 14.3.2019-30714). Ancak nadir de olsa normun sınırlanmasına ilişkin açıklamalara esastan inceleme aşamasında “sınırlama sorunu” başlığı altında yer verildiği görülmektedir, **AYM**, 8.9.2022, E.2022/54, K.2022/99 (RG: 20.9.2022-31959).

³⁶ Bir başvuruda, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 53/A maddesinin ikinci fıkrasının (c) bendini oluşturan cümlede geçen “isteyebilir.” ibaresinin “-yebili” kısmının iptaline karar verilmiştir: **AYM**, 13.12.2022, E. 2022/87, K.2022/121 (RG: 2.2.2023-32092).

³⁷ **ÖDEN**, s.203; **GÖLBAŞI DİNÇ**, s.94 vd. Bu doğrultuda, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun’un üç fıkralık ek 2. maddesinin tümünün iptali istenen davada **AYM** ilk inceleme aşamasında 1 ve 3. Fıkraların tamamı ile 2.

Yukarıda değinilen Anayasa ve 6216 sayılı Kanun hükümleri dışında genelde somut norm denetiminin kapsam ve şartları, özelde ise uygulanacak normun tespiti ve sınırlama konusunda pozitif kural bulunmamaktadır. Bu alanı içtihatlarıyla doldurmaya çalışan AYM sınırlamanın usûlü konusunda da çeşitli yöntem, teknik ve kriterler geliştirmiştir.³⁸

b. Sınırlama Yöntem ve Teknikleri

Sınırlama kriterlerinin yanında bunlara yakından bağlı olan sınırlama yöntem ve tekniklerinden bahsedilebilir. Bu yöntem ve teknikler, a) sentaks (sözdizimi) esas ve b) semantik (anlambilim) esas olarak ikiye ayrılabilir.³⁹ Birinci teknikte sınırlamanın ve hükmün kapsamı, somut olarak bizatihi uygulanacak kurala ait metnin tümünden veya bir kısmından oluşur. İkincisinde ise uygulanacak kural dava konusu şeyin durumuna/kategorisine veya davacının statüsüne/grubuna nispetle belirlenmektedir.

(1) Sentaks (Sınırlı Söz Birimi Seçme) Yöntemi ve Tekniği

Sentaks esas, metnin ayıklanarak somut ve belirli bir söz biriminin seçilmesidir. Bu yöntemde denetim kısmen ve sâdece seçilen belli cümle, ibare ve kelimelerle sınırlı olarak yapılır. Buna 7068 sayılı Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabul Edilmesine Dair Kanun'un 12. maddesinin (1) numaralı fıkrasının bentleri bağlayan hükmü ile (a) bendine ilişkin itiraz başvurusu üzerine verilen kararı örnek verebiliriz. Mahkeme ilk inceleme aşamasında, itiraza konu hükmün bazı bölümlerinin davada uygulanacak kural olmadığına, bakılmakta olan davanın konusu gözetilerek esas incelemenin "...yirmi disiplin cezası puanı..." ibaresi ile sınırlı olarak yapılması gerektiğine

fıkranın (a), (b) ve (c) bentleri ile ikinci ve dördüncü cümlelerine ilişkin talebin yetkisizlik sebebiyle reddine ve incelemenin kalan kısımlarla sınırlı yapılmasına; esas incelemesi sonunda da 2. fıkranın Anayasa'ya aykırı görmediği c) bendine ilişkin itirazın reddine, buna karşılık aynı fıkranın yönünden Anayasa'ya aykırı bulunduğu üçüncü cümlesinin "(c)" bendi ve "satış dışı yöntemlerle tasfiye" iptaline karar vermiştir: AYM, 20.7.2022, E.2020/98, K.2022/87 (RG: 17.8.2022-31926). Aynı doğrultuda, 27.9.1988, 1988/7, K.1988/27 (RG: 26.12.1988-20031); 10.9.1990, E.1989/28, K.1990/18 (RG: 28.7.1993-21651).

³⁸ Bu kriterler için bkz. SAĞLAM, s.525 vd.; ÖZKAYA, s.300; GÖLBAŞI DİNÇ, s.96 vd.

³⁹ Karş. ÖDEN, s.204 vd.; 210 vd.

karar vermiş, sonuçta da bu kısmı iptal etmiştir.⁴⁰ Keza, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 36. maddesinin "Ortak Hükümler" bölümünün C fıkrasının 3 numaralı bendinin tümünün iptalinin istendiği bir davada, Mahkeme, esas incelemenin söz konusu bentte yer alan "serbest" kelimesi ile sınırlı olarak yapılmasına ve oyçokluğuyla bu ibarenin iptaline karar vermiştir.⁴¹

Bu yöntemin uygulandığı uyuşmazlıklar sonucunda verilen iptal kararlarında hüküm tekniği, doğal olarak somut metinden ibare çıkarma tekniğidir. Bu çıkarma belirli bir madde, fıkra, bent veya cümleyi kanun metninden eksiltmek şeklinde olabileceği gibi bunların içindeki bazı ibareleri kaldırmak şeklinde de olabilir.

(2) Semantik (Anlam Bütünlüğünü Koruma) Yöntem ve Tekniği

Semantik yöntem, metnin başka kurallarla ilişki ve bağlantısını dikkate alarak bağlamından koparmadan ve gramatikal yapısını bozmadan anlam bütünlüğünü koruyacak şekilde denetimdir. İtiraz konusu kuralın, kapsamına girmeyen ve davayla ilgisi olmayan soyut özne, olgu ve olayları içeren başka normlarla bağlantılı olması hâlinde, Mahkeme, doğurabileceği sakıncaları dikkate alarak denetimi kuralın bağlamına göre anlam itibarıyla yapmaktadır. Bu takdirde iptalin kalan bölümü anlamsız hale getirebileceği, hükmün tümünü anlamsız kılabilceği, amaç dışında sonuçlara yol açabileceği, davanın kapsamını gereksiz yere genişletebileceği şeklinde argümanlara başvurulmaktadır. Mahkeme, hükmün metin yapısını ve sözdizimini bozmadan anlam bütünlüğünü koruyacak şekilde yaptığı bu sınırlı denetim sonucunda anayasaya aykırılık görmezse, itirazı bu bağlam ve anlama göre belirli statü/kategori/kavram/kurum “yönünden/açısından” reddetmektedir.⁴²

⁴⁰ AYM, 1.6.2022, E.2020/97, K.2022/62 (RG: 10.8.2022-31919). Bunun gibi, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesinin itiraz konusu 12. fıkrasının iptaline dair: AYM, 20.7.2022, E.2021/121, K.2022/88, RG: 23.9.2022-31962; AYM, 8.9.2022, E.2022/65, K.2022/102 (RG: 21.9.2022-31960); AYM, 8.9.2022, E.2022/67, K.2022/103 (RG: 21.9.2022-31960).

⁴¹ AYM, 27.3.2014, E.2023/101, K.2014/63 (RG: 22.07.2014-29068). Aynı doğrultuda, AYM, 19.12.1989, E.1989/14, K.1989/49 (RG: 2.3.1990-20449); AYM, 3.7.1986, E.186/3, K.1986/15 (RG: 10.12.1986-19307); AYM, 13.9.2023, E. 2023/92 K.2023/15, RG:2.11.2023-32357; AYM, 26.7.2023, E.2022/144, K.2023/137, RG: 24.10.2023-32349; AYM, 26.7.2023, E.2023/37, K.2023/140 (RG: 20.10.2023-32345).

⁴² Karş. ÖZEKES, s.255. Bu doğrultuda, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinin 5. fıkrasının birinci cümlesinin Anayasa'ya aykırılığına ilişkin itiraz başvurusunda, AYM tarafından "...ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan istinaf başvurusunu haklı bulduğu, davaya görevsiz veya yetkisiz mahkeme

Bunun önemi pratikte aynı metne karşı başka örnek/statü/kategori/grup yönlerinden de Anayasa'ya aykırılığın ileri sürülebilmesidir.⁴³ Buna karşılık aynı sınırlama çerçevesinde yaptığı esas incelemesi sonucu Anayasaya aykırılık gördüğü takdirde, madde veya fıkranın tümünün ya da belli bir cümle, ibare veya kelimenin iptaline değil, hükmün anlam itibariyle iptaline⁴⁴ karar vermektedir.⁴⁵ Bu durum kararın hüküm

yahut reddedilmiş veya yasaklanmış hâkim tarafından bakılmış olması hâllerinde,..." bölümünün "bölge idare mahkemesinin vereceği kesin kararlar" yönünden Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE" karar verilmiştir: AYM, 11.10.2023, E.2023/60, K.2023/176 (RG: 13.12.2023-32398). Yine, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 522. maddesinin son (üçüncü) fıkrasının Anayasa'ya aykırılığına ilişkin itiraz başvurusunda, bu fıkranın ortak kural niteliği taşıdığı belirtilerek bakılmakta olan davada ise sanığa isnat edilen suçun, 495. maddenin birinci fıkrasında yer alan gasp suçu olduğundan, itiraz konusu kurala yönelik esas incelemenin, 495. maddenin birinci fıkrası ile sınırlı olarak yapılmasına ve hüküm fıkrasında "Türk Ceza Kanunu'nun 522. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan 'Eğer fail... bu ikinci faslında yazılı cürümlerden birini işlemiş olursa cezayı tenkise mahal yoktur' kuralının, Yasa'nın 495. maddesinin birinci fıkrası *yönünden* Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın REDDİNE" karar verilmiştir: AYM, 29.12.1999, E.1999/49, K.1999/50 (RG: 27.7.2000-24122). Aynı yönde, AYM, 3.7.1980, E.1980/33, K.1980/46 (RG: 3.11.1980/17149). Aynı yönde, AYM, 6.3.1980, 1979/35, K.1980/17 (RG: 25.6.1977-15977); AYM, 16.2.2023, E.2022/135, K.2023/30 (RG: 5.4.2023-32154); AYM, 20.7.2022, E.2022/53, K.2022/91 (RG: 10.8.2022-31919).

⁴³ Buna göre aşağıda incelenen 24.12.2013 tarihli örnek kararda uygulanan kural Türk Hava Kurumu *yönünden* sınırlı olarak incelendiğinden ve iptal edildiğinden, aynı kuralın "Türk Kızılay Derneği" *yönünden* incelenmesine ve iptaline bir engel bulunmamaktadır. Keza 18.3.1986 tarihli karara göre de, davada uygulanacak kural 3216 sayılı Kanun'un Geçici Maddesinin (A) fıkrasının (a) bendi dışındaki kesimi, yâni (b) bendi olduğundan, örneğin ortak kuralların (a) bendi *yönünden* Anayasaya aykırılığının ileri sürülmesinde ve bu *yönden* incelenip iptaline veya itirazın reddine karar verilmesi mümkündür.

⁴⁴ Bu iptal şekline ilişkin bkz. **KANADOĞLU**, Korkut/ **ŞAHİN**, Battal Niyazi, "Anayasa Mahkemesinin Güncel Norm Denetimi Ve Bireysel Başvuru Kararları Hakkında Gözlemler", Anayasa Yargısı, C.39, S.2, 2022, s.5. Realist yorum yönteminin uygulandığı ve "şartlı iptal", görünüşte iptal, "yorumlu iptal" veya "bellik konuyla iptal" denen bu tür "kuralı daraltan iptal kararları"nın 1970'lerden beri verilegelmeyle birlikte son on yıldır görünürlük kazandığı konusunda, **GEDİK**, Ömer, "Norm Denetimi Bakımından Otorite Özgürlük Sarmalındaki Türk Anayasa Mahkemesinin Yorum Yöntemlerine İlişkin Bazı Değerlendirmeler", Anayasa Yargısı, C.39, S.1, 2022, s.305.

⁴⁵ 3216 sayılı, "Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanun'un Anayasa'nın 14. ve 87. maddelerine aykırılığına ilişkin itiraz başvuru üzerine AYM anlam itibariyle sınırlama halinde verilmesi muhtemel kararlar konusunda, "Bu durumda 3216 sayılı Yasanın sanık hakkında uygulanacak kuralı, Geçici Maddenin

fıkrasında, genellikle “falanca kanunun filanca “maddesinin/fıkrasının/bendinin/cümlesinin ‘X’ yönünden/açısından Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline” şeklinde ifade edilmektedir.

Güncel ve tartışmalı bir örnek olarak, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu m.341/2’deki, “Miktar veya değeri üç bin Türk Lirasını geçmeyen malvarlığı davalarına ilişkin kararlar kesindir.” şeklindeki birinci cümlesinin iptaline ilişkin AYM kararını örnek verebiliriz. AYM bu hükmün “kamulaştırma bedelinin tespitine ilişkin davalar yönünden” iptaline karar vermiştir.⁴⁶

Yine 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nun 71. maddesinin ikinci fıkrasının 4552 sayılı Kanun’la değiştirilen (2) sayılı bendinin iptali için açılan davada, esas incelemenin oyçokluğuyla “Türk Hava Kurumu” yönünden yapılmasına karar verilmiştir. Bir üye, nicelik değil nitelik farkı bulunduğundan incelemenin Kızılay Derneğini de kapsaması gerektiği gerekçesiyle muhalif kalmıştır. Mahkeme sonuç olarak oybirliğiyle

(A) fıkrasının (a) bendi dışındaki kesimidir. (...) İtiraz yoluyla başvurularda Anayasa Mahkemesinin yetkisi, uygulanacak kuralla sınırlı bulunduğuna göre, Anayasa Mahkemesince, uygulanacak hüküm çerçevesinde incelenmesi gereken ortak kısımlar, yalnız bu ilgi yönünden Anayasal denetime tabi tutulmuş sayılırlar. Bu durumda Anayasa Mahkemesi Anayasaya uygunluk denetimi yaparken inceleme dışında bırakılan kesimleri de kapsayan ortak kuralların, sadece incelenen kural yönünden Anayasaya uygunluk denetimini yapmaktır. Böylece, söz konusu ortak kısımlar Anayasa’ya aykırı bulunur ve iptal edilirse sadece (b) bendi yönünden iptal edilmiş, red edilirse yine (b) bendi yönünden reddedilmiş sayılır.” şeklinde açıklama yapmıştır. AYM, 18.3.1986 E.1985/30, K.1986/10 (RG: 15.05.1986-1910). Bunun gibi, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu m.45/2’nin birinci cümlesi ile m.48/7’deki, “...ve 6 ncı...” ibaresinin, “istinafın kanuni süre geçtikten sonra yapılması hâli” yönünden iptaline dair, AYM, 20.7.2022, E.2022/48, K.2022/93 (RG:17.8.2022-31926); 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu m.65/a-9’da yer alan “...ile öğrencilerin...” ibaresinin, esasına ilişkin incelemenin aynı alt bentte yer alan “...disiplin işlemleri...” ve “...ile ilgili hususlar...” ibareleri yönünden yapılmasına ve bu yönlerden iptaline dair, AYM, 8.9.2022, E.2022/54, K.2022/99 (RG: 20.9.2022-31959).

⁴⁶ AYM, 24.2.2022, E.2021/34, K.2022/21, RG: 15.1.2022-31310. İşin ilginç Mevzuat Bilgi Sisteminde önce bir dipnotta sâdece söz konusu cümlelerin iptal edildiğine dair bir açıklama yapılmıştır. Ancak daha sonra yapılan eleştiriler üzerine iptal edilen cümle tümüyle metinden çıkarılmıştır. Tartışmalar için bkz. GÖZLER, Kemal, “Anayasa Mahkemesinin ‘...Yönünden İptal Kararları’ Hakkında Bir Eleştiri” ve “Anayasa Mahkemesinin ‘...Yönünden İptali Kararları’ Hakkında Bir Eleştiri Makaleme Bir Ek”, <https://www.anayasa.gen.tr/yonunden-iptal.htm>, Yayın Tarihi: 25.4.2022 (Erişim Tarihi: 05.01.2024); KANADOĞLU /ŞAHİN, s.2-13; ÖZEKES, s.250 vd.

bendin "Türk Hava Kurumu" yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar vermiştir.⁴⁷

Anlam itibariyle sınırlama ve bu kapsamdaki iptal kararı, itiraz konusu edilen ibarenin fiziken metinden çıkarılmasını gerektirmediğinden metnin maddi biçiminde değişiklik yaratmaz. Ancak iptal kararı manevi, soyut ve sanal nitelik taşısa da doğrudan metnin lafzının iptali gibi hüküm ve sonuç doğurur. Bunu Mevzuat Bilgi Sisteminde gözlemleyebiliriz. Örneğin, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 4. maddesinin birinci fıkrasındaki "veya haklarında bu suçlardan dolayı kovuşturma bulunmaması," ibaresinin Anayasa'ya aykırılığına ilişkin itiraz başvurusunda, AYM tarafından bu ibarenin "gerçek kişi kurucularında," "personelinde;" ve "cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar" ifadeleri yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar verilmiştir.⁴⁸ Mevzuat Bilgi Sistemine bakıldığında anılan düzenlemenin önceki şekli ile iptal sonrasındaki yazım şekli arasında hiçbir fark olmadığı, sâdece dipnotta hükmün belli bir kısmının Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edildiğini belirten ve hüküm fıkrasındaki ifadeleri içeren bir açıklamaya yer verildiği görülmektedir.⁴⁹

⁴⁷ AYM, 24.12.2003, E. 2002/43 K. 2003/103 (RG: 17.3.2004/25405). Bu yönde, AYM, 10.3.1977, E.1976/51, K.1977/16 (RG: 25.6.1977-15977); AYM, 6.3.1980, 1979/35, K.1980/17 (RG: 25.6.1977-15977).

⁴⁸ AYM, 28.9.2023, E.2023/59, K.2023/164 (RG: 23.11.2023-32378). Aynı yönde, 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 28. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi ile 32. maddesinin birinci cümlesinin, "davalısı harçtan muaf olan davalar" yönünden Anayasa'ya aykırı olduklarına ve iptallerine oyçokluğuyla karar verilmiştir. Bir karşı oy gerekçesinde sınırlandırmanın ve iptalin sadece anılan değil tüm davalar yönünden yapılması gerektiği ileri sürülmektedir: AYM, 8.9.2022, E. 2022/61, K.2022/101 (RG: 6.10.2022 – 31975). Bunun gibi, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinin 2. fıkrasının birinci cümlesi ile 48. maddesinin 7. fıkrasında yer alan "ve 6 ncı" ibaresinin, "istinafin kanuni süre geçtikten sonra yapılması hâli" yönünden Anayasa'ya aykırı olduklarına ve iptallerine karar verilmiştir: AYM, 20.7.2022, E.2022/48, K.2022/93 (RG:17.8.2022-31926).

⁴⁹ Bkz. Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5580.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2023). Aynı durum yukarıda değinilen AYM'nin 28.9.2023 tarihli iptal kararı için de söz konusu olup Mevzuat Bilgi Sisteminde Harçlar Kanunu'nun itiraza konu kuralı içeren 28. maddesinin 1-a bendi ile 32. maddesinin aynen korunduğu ve iptale ilişkin açıklamanın dipnotta verildiği görülmektedir: Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.492.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2023). Aynı husus yukarıdaki 20.7.2022 tarihli iptal kararına konu düzenleme için de geçerlidir.

AYM'nin bir metnin lafzı yerine belli bir kişi/nesne/kategori/statü/grup "yönünden" veya bunlar "açısından" sınırlı olarak hükmün anlamını/özünü incelemesi ve anayasaya aykırılık halinde iptal etmiş olmasını ihmal değil iptal olarak anlamak gerekir. Mahkeme sonuçta hükmün belirli yön ve açılardan iptaline karar vermiştir. Bu iptal kararı sadece tarafları değil herkesi ve aynı kuralın uygulandığı her durumu bağlamaktadır.

Bu yöntemin uygulandığı uyuşmazlıklar sonucunda verilen iptal kararlarında doğal olarak somut metne dokunulmamakta, duruma göre kuralın kapsama alanını ve anlamını daraltacak veya genişletecek şekilde hüküm kurulmaktadır. Başka bir anlatımla, maddenin/fıkranın/bentin/cümlelerin yine belli bir kavram, statü veya ibare yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar verilmektedir.⁵⁰

İlave edelim ki itiraz konusu kuralın davada uygulanacak kural olduğunun açık ve tam olduğu durumlarda, AYM sınırlama tekniğine başvurmaksızın doğrudan belirlenen kurala ilişkin davanın reddine veya kuralın iptaline karar vermektedir.⁵¹

c. Sınırlama Kriterleri

AYM'nin uyguladığı sınırlama ölçütlerini SAĞLAM, Anayasa'ya aykırılık sorununun çözümünde önemli olma, normun bütünlüğü bozmama, başka kurallarla bağlantılı olma ve amaç dışı sonuçları önleme olmak üzere dört grup hâlinde tasnif etmiştir.⁵²

(1) Anayasaya Aykırılık Sorununun Çözümünde Önemli Olma Ölçütü

Bu sınırlama ölçütüne öncelikle Anayasa'ya aykırılık sorununun çözümünde önem taşıması hâlinde başvurulduğu ifade edilmektedir.⁵³

⁵⁰ Bu takdirde kusurlu kural iptal edilmeden uygulaması daraltılarak (veya genişletilerek) hükmün anlamı yeniden oluşturulmaktadır, **GEDİK**, s.305/306.

⁵¹ Bu doğrultuda iptal kararı: AYM, 26.10.2023, E.2020/73, K.2023/181 (RG: 22.12.2023-32407); AYM, 26.10.2023, E.2023/81, K.2023/184 (RG: 21.12.2023-32406); 2023/132; AYM, 26.10.2023, E.2023/132, K.2023/183 (RG: 8.12.2023-32393).

⁵² **SAĞLAM**, s.525 vd.

⁵³ **SAĞLAM**, s.525. Bu doğrultuda, AYM 31.03.1987, E.1986/20, K.1987/9 (RG: 28.05.1987-19473); AYM, 24.12.2003, E.2002/43, K.2003/103 (RG: 17.03.2004-25405).

Bu ölçütün dava konusunun veya davacının somut özelliğinden kaynaklanan sınırlama olarak adlandırılmasına ve Anayasal önem taşımasa da sınırlama uygulanabileceği ne dair görüş için **ÖZKAYA**, s.308, 310.

Burada davanın veya davacının somut özelliği, incelenen uyuşmazlıktaki Anayasal sorunun çözümünde önem taşıdığı takdirde sınırlama yoluna gidilmektedir. Örneğin 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 97. maddesine 4.12.1985 günlü, 3239 sayılı Kanun'un 125. maddesi ile eklenen "... ve belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde yeraltı sularından kamu ve özel kişiler tarafından elde edilen kullanma ve sanayi suları..." ibaresinin Anayasa'nın 73. maddesine aykırılığı iddiasıyla yapılan itiraz başvurusunda, AYM sınırlama sorununun esasla birlikte ele alınmasına karar vermiş; esastan iptal kararı verirken, "İncelemenin Sınırlandırılması Sorunu" başlığı altında şu açıklamaları yapmıştır:

"Yeraltı suyundan faydalanan kişilerin özel veya kamu tüzelkişisi olmaları, sorunun çözülmesi açısından ayırım yapılmasını gerektirecek nitelikte değildir. O nedenle, her ne kadar davacı taraf tüzelkişiliğe sahip bir kamu kuruluşu ise de, sorunun çözümü, işin niteliği bakımından davacının hukuki kişiliği ile ilişkisi olmayan kimi konuların açıklığa kavuşturulmasına bağlı olduğuna ve iptali istenilen kuralın itiraz yoluna başvuran mahkemece uygulanacak kural durumunda bulunduğu göre, sınırlandırmaya gerek olmadığı, sonucuna varılmıştır." ⁵⁴

(2) Anlam ve Söz Bütünlüğünü Koruma Kriteri

İkinci kriter inceleme konusunun normun anlam ve söz bütünlüğü bozulmayacak şekilde tespit ve tayin edilmesidir.⁵⁵ Örneğin, 1479 sayılı Kanunun 63/son maddesinin Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla yapılan itiraz başvurusunda, AYM sınırlandırma sorunun esas incelemeyle birlikte yapılmasına karar vermiş ve kararın esasını görüşürken önce sınırlandırma sorununu ele almıştır. AYM'ye göre;

"Bu davada uygulanacak hüküm ise, gerçekten 63. maddenin ikinci fıkrası hükmüdür. Ne var ki, bu fıkra hükmü, iki ayrı hususu ihtiva etmektedir. Bunlardan birincisi Kurumca 'yapılan' yardımlar, ikincisi ise 'yapılacak' yardımlardır. İtiraz konusunu oluşturan dava bunlardan 'yapılan' yardımlar nedeniyle açılmış bulunmakla beraber, fıkra hükmünün bölünmez bir bütün teşkil etmesi, 'yapılan' ve 'yapılacak' yardımlar konusu birlikte ele alınıp değerlendirilmedikçe sağlıklı bir sonuca ulaşılamayacağı gerçeği karşısında esasın incelenmesinin, 1479 sayılı Yasanın 63.

⁵⁴ AYM, 31.3.1987, E.1986/20, K.1987/9 (RG:28.05.1987-19473).

⁵⁵ SAĞLAM, s.531 vd.

maddesinin ikinci fıkrası hükmünün bütünüyle gözönünde tutularak yapılması gerekmektedir.”⁵⁶

(3) Sistematiik Örüntü ve Bağıntıyı Gözetme Kriteri

Kanunda öngörülen sistematiik örüntü ve bağıntıyı dikkate alan bu kriterde itiraza konu normun başka kurallarla ilişki durumuna ve bağlantısına bakılır.⁵⁷ Bu durumla daha çok ceza hukuku normlarının iptalinde karşılaşılır. Burada bir norm genellikle birden fazla kuralla ilişkili, onlara bağlı ve birlikte geçerlidir. Dolayısıyla sınırlama yapılmaması hâlinde tümünün birden iptali gibi istenmeyen ve karmaşıya yol açan bir durum ortaya çıkabilir. Somut örnek vermek gerekirse, AYM’ye yapılan bir itiraz başvurusuna konu uyuşmazlıkta, bazı sanıklar milli park sınırları içinde belirlenen yerler dışında ateş yaktıkları için ceza mahkemesinde yargılanmaktadır. Bu davada ilk derece mahkemesi, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu’nun Milli Park sınırları içinde belirlenen yerler dışında ateş yakmak veya izin verilen yerlerde yakılan ateşi söndürmeden mahallini terk etmek fiilini belirleyen 6. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ile birinci fıkradaki eylemlere verilecek cezayı öngören ikinci fıkrasının Anayasa’ya aykırılığı iddiasıyla AYM’ye başvurmuştur. Mahkeme, dava konusunun sâdece işlendiği iddia edilen “Milli Park sınırları içinde ateş yakmak” suçundan ibaret olduğunu ve ikinci fıkrada bunun yanı sıra “izin verilen yerlerde yakılan ateşi söndürmeden mahallini terk etmek” suçunun da aynı cezayla cezalandırıldığını dikkate alarak, “kurala ilişkin esas incelemenin 4533 sayılı ‘Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu’nun 6. maddesinin; İkinci fıkrasının, ‘iki yıldan aşağı olmamak üzere hapis, yüzaltmış milyon liradan sekizyüz milyon liraya kadar ağır

⁵⁶ AYM, 21.7.1987, E.1986/19, K.1987/3 (RG: 28.05.1987-19473). Bunun gibi, 3402 sayılı Kadastro Kanunu’nun 45. maddesinin üçüncü fıkrasındaki “Orman sınırları içerisinde kalan veya orman dışına çıkarılan alanlarda tapulu yerlerle iskân suretiyle ... verilen yerler (işlemleri tamamlanmamış olsa dahi) başka bir şart aranmadan hak sahipleri adına tespit ve tescil edilir” hükmü ile 4. fıkrasının Anayasa’ya aykırılığı iddiasıyla açılan davada, AYM, üçüncü fıkrasına yönelik itirazın “... iskân suretiyle...” ibaresiyle sınırlı olarak incelenmesine ve bununla birlikte “veya” bağlacının iptaline, buna karşılık dördüncü fıkraya yönelik itirazın incelenmesinde sınırlamaya gerek bulunmadığına ve buna ilişkin itirazın reddine karar vermiştir. AYM, 14.3.1989, E.1988/35, K.1989/13 (RG: 25.08.1989-20263).

⁵⁷ SAĞLAM, s. 535 vd.

para cezası,' bölümünün, (b) bendindeki 'Belirlenen yerler dışında ateş yakmak' suçu yönünden, sınırlı olarak incelenmesine" karar vermiştir.⁵⁸

Bir yarbay davacının kanunî bekleme süresini doldurduğu hâlde albaylığa yükseltilmeme işleminin açtığı davada, 926 sayılı TSK Personel Kanunu'nda değişiklik yapan 1923 sayılı Kanun'un yürürlüğü hakkındaki 53. maddesinde yer alan "diğer hükümleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer." kuralının iptali için itiraz başvurusunda bulunulmuştur. Kanun'un 53. maddesinin yayım tarihinde yürürlüğe girmesini öngördüğü 38. maddede teğmen-binbaşı rütbesindeki subayların ve yarbaylarla birlikte ayrıca albayların da terfi esasları hükme bağlanmıştır. AYM itiraza konu bu kuralın davada uygulanacak hüküm niteliğinde olduğunu belirlerken, "İşin esasının, 3/7/1975 günlü, 1923 sayılı Yasanın, yarbay rütbesindeki subayların albaylığa yükselmelerine ilişkin hükümleri *açısından* incelenmesine (...) oyçokluğuyla" karar vermiştir. Bu suretle muhtemel bir iptal halinde itiraz konusu edilmemiş diğer hükümlerin incelenmesinin önüne geçilmiştir. Ayrıca yarbayer hariç diğer subaylar kapsam dışında bırakılmıştır. Böylece davada uygulanacak kurala hem kişi ve statü, hem de konu ve kategori açısından sınırlama getirmiştir. Bu sınırlama kelime ve ibare ayıklanması yapılmaksızın doğrudan anlam bakımından yapılmıştır. Böyle olunca vaki bir iptal kararının aslında 53. maddenin metninde maddi olarak, yâni yazılışı itibariyle hiçbir değişiklik meydana getirmeyeceği anlaşılmaktadır.⁵⁹

(4) Amaç Dışı Sonuçlara Engel Olma Kriteri

Amaç dışı sonuçları önleme kriteri, gerçek anlamda bir sınırlama kriteri olmaktan ziyade normu belirleme faaliyete olarak görülmektedir.⁶⁰ Bazı hâllerde itiraz konusu kural bütünüyle veya söz birimleri itibariyle, olduğundan daha geniş kapsamlı ve genel nitelikte bir düzenleme içerebilir veya davanın esas konusu dışında kalan başkaca hususlarla ilişkili olabilir. Bu gibi durumlarda itiraz salt norma yönelik gözükse de ilgili kuralların tümünü etkileyebilir ve uygulamayı genişletebilir. Bunun

⁵⁸ AYM 10.2.2004, E.2001/143, K.2004/11 (RG: 12.5.2004-25460).

⁵⁹ AYM, 10.3.1977, E.1976/51, K.1977/16 (RG: 25.6.1977-15977). AYM oyçokluğuyla esastan İtiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırı olmadığına, itirazın reddine karar vermiştir. Usule ilişkin bazı karşı oylarında uygulanacak bir kural olmadığından işin esasının incelenmesine geçilmeksizin itirazın Mahkemenin yetkisizliği yönünden reddedilmesi gerektiği savunulmuştur.

⁶⁰ SAĞLAM, s.539.

sonucunda kuralın iptali hâlinde, itirazın ve iptalin amacı dışınaçıkmış olabilir. Bu da kuralın işlevinin kaybına bağlı olarak uygulamada bazı sorunlara yol açabilir.⁶¹ İşte amaç dışı sonuçları önleme ölçütü, uygulanacak kuralın takdirinde adeta bir fren-balans mekanizması gibi fonksiyon icra etmektedir. Böylelikle kural belirlenirken, Kanun koyucu yerine geçerek karar verme yasağı ihlal edilmeksizin, Anayasa'ya aykırı normların düzgün ve isabetli bir şekilde ayıklanması sağlanır.

Amaç dışı sonuçları önleme ölçütüne Avukatlık Kanunu'nun 5. maddesinin Birinci fıkrasının (a) bendindeki, "Kesinleşmiş bir kararla yüz kızartıcı bir suçtan veya ağır hapsi gerektiren bir cürümden mutlak olarak yahut kasdi bir cürümden bir sene veya daha ziyade hapis cezası ile hüküm giymek" hükmüne ilişkin Anayasaya aykırılık iddiası örnek verilebilir. Bir idare mahkemesinin başvurusu üzerine uyuşmazlığa bakan AYM, itiraz konusu hükme ilişkin esas incelemenin "ağır hapsi gerektiren bir cürümden" ibaresiyle sınırlı olarak yapılmasına karar vermiştir. İlk inceleme kararında esasla birlikte düşünülmesi öngörülmüştür. Bu sebeple esas incelemesinde sınırlama sorununu öncelikle ele alan ve itirazı esastan reddeden AYM'ye göre;

"Anılan bentteki 'Kesinleşmiş bir kararla' sözcükleri aynı zamanda '... yüz kızartıcı suçtan ...' ibaresiyle ilgili olduğu gibi '.... yahut kasdi bir cürümden bir sene veya daha ziyade hapis cezasıyla ...' ibaresiyle de ilgilidir. Bu bakımdan, '... ağır hapsi gerektiren bir cürümden' ibaresi dışındaki hükümler, bakılmakta olan davada uygulanacak kural durumunda değildir. Davanın dayanağı '.... ağır hapsi gerektiren bir cürümden' ibaresidir. / *Sınırsız bir inceleme, ilgisiz ibarelerin olası iptaline, bu da amaç dışı sonuçlara yol açabilir.* / Bu sakıncaları önlemek üzere itiraz konusu hükme ilişkin *esas inceleme*, '.... ağır hapsi gerektiren bir cürümden ...' ibaresiyle sınırlı olarak yapılmalıdır."⁶²

Yukarıdakilere hükmün sözel ifadesini bozmayacak şekilde metnin sentaksını (sözdizimini) koruma kriterini de ekleyebiliriz. Esasen bu kriterde doğrudan doğruya metindeki bazı kısımlar iptal edilmekte ve metin dışına çıkarılmaktadır. Bu durumda pozitif normun kapsam ve içeriğinde söz birimi yönünden eksilme söz konusu olmaktadır. Ancak bu eksilme hükmün yapısına ve mânâ bütünlüğüne halel

⁶¹ ÖZKAYA, s.323.

⁶² AYM, 23.6.1989 E.1988/50 K.1989/27 (RG:4.10.1989-20302).

getirmemektedir. Zira kuralın başka kurallarla bağlantısı ve etkileşimi söz konusu olmadığı gibi, metinde gramer açıdan bozukluk da meydana gelmemektedir. Burada yerine göre bazen bir madde, bir fıkra, bir bent yada bir cümle veyahut bunlardaki bir ibare iptal edilmektedir.

Bu noktada aynı olayda birden fazla sınırlama ölçütünün kullanılabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, AYM, 3402 sayılı Kadastro Kanunu'nun 14 maddesinin birinci fıkrasında geçen "kuru toprakta 100 dönüme kadar" ibaresinin Anayasa'ya aykırılığını incelerken, amaç dışı sonuçları önleme, başka kurallarla bağlantılı olma ve kural bütünlüğünün bozulmaması ile bazı ibarelerle sınırlama ölçütlerini birlikte kullanmıştır:

"Bu sonucu sağlamak için, incelemenin '... kuru toprakta 100 ...' belirlemesiyle yapılması uygun ve yeterli olacaktır. Öbür sözcükler, fıkranın dava edilmeyen hükümleriyle birlikte de kullanılacaklardır. Onların *iptali amaç dışına çıkmaya neden olacağı gibi fıkranın kalan bölümünü anlamsız duruma düşürecektir.* (...) / Dava konusu 45. maddenin birinci fıkrası, bu olanağı tanıdığı yerler olarak, kapsadığı yerleşim alanları ile tarım arazilerini saymaktadır. Fıkra, tesbit koşulları ve zilyetlik süresiyle bir bütünlük taşıdığı, *fıkradaki ibareler birbirini tamamladığı ve birbirinden ayırmak anlamsızlık yaratacağı için tümüyle incelenmelidir.* / Ancak, maddenin üçüncü fıkrası, itiraz nedeni olan 'tapulu yerler' dışında, iskân suretiyle ya da toprak dağıtımı yoluyla verilen yerleri de kapsamaktadır. Mahkemenin bakmakta olduğu davaya konu yerler arasında böyle yerler yoktur. Fıkranın tümüyle incelenmesi ve iptali amaç dışı sonuçlar doğuracaktır. Oysa, '... tapulu yerlerle ...' ibaresiyle sınırlı bir *inceleme* itiraza, iptal istemine daha uygun düşecek, *olası iptal durumunda da fıkranın kalan bölümünde bir anlam düşüklüğü olmayacaktır.* İnceleme, üçüncü fıkradaki '... tapulu yerlerle ...' ibaresiyle sınırlı olarak yapılmalıdır."⁶³

Son olarak burada Mahkemenin esas ilişkin incelemenin kapsamını genişletme ve iptali başka hükümlere sirayet ettirme uygulamasına değinmek gerekir. Bazı durumlarda itiraz konusu kuralın iptali halinde bununla bağlantılı hükümlerin tamamının veya bir kısmının pozitif hukuk düzeninde kendiliğinden uygulanma imkânı kalmayabilir. Bu takdirde Mahkeme 6216 sayılı Kanun'un 43. maddesinin (4) numaralı

⁶³ AYM, 1.6.1988, E.1987/31, K.1988/13 (RG:20.08.1988-19905).

fıkrası gereğince uygulanacak kuralla birlikte ayrıca bu tür madde/fıkra/bent/ibare/kelime ile bağlaç ve hatta noktalama işaretlerinin de iptaline karar vermektedir.⁶⁴

II. ANAYASA HÜKÜMLERİ KARŞISINDA TSK DİSİPLİN KANUNU'NUN 43. MADDESİNİN BİRİNCİ FIKRASINDA ÖNGÖRÜLEN YARGI DENETİMİ YASAĞI/YASAMA KISINTISI

A. Yargı Denetimine İlişkin Anayasal Düzenlemeler

Bilindiği gibi 1982 Anayasa'sının yargı yolunu düzenleyen 125. maddesinin ikinci fıkrasına göre, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Aynı şekilde Anayasasının "Hak arama hürriyeti" başlıklı 36. maddesinde, herkesin yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile âdil yargılanma hakkına sahip olduğu; "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" başlıklı 40. maddesinde de Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkesin, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını talep edebileceği hüküm altına alınmıştır.

Temel hak ve hürriyetlerin ihlali hâlinde yargıya başvuru imkânı tanıyan bu genel kurallara rağmen, yukarıda sözü edilen 38. maddenin son fıkrasında, idarenin, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamayacağı, ancak Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebileceği şeklinde bir hükme yer verilmiştir. Bunun gibi kamu hizmeti görevlilerinin görev ve sorumluluklarının yanı sıra disiplin kovuşturulmasında güvenceyi düzenleyen 129. maddesinin üçüncü fıkrasında disiplin kararlarının yargı denetimi dışında bırakılamayacağı kayıtlanmakla birlikte, dördüncü fıkrasında "Silahlı Kuvvetler mensupları ile hakimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklı" tutulmuştur.

Görüldüğü üzere, Anayasa Kanun koyucuyu Silahlı Kuvvetler mensuplarıyla ilgili disiplin yaptırımları konusunda hukuk devleti çerçevesinde serbest bırakmıştır. Yasama organı bu takdir yetkisi çerçevesinde ister statüye göre, isterse yaptırımın tür ve konusunu esas alarak bazı disiplin cezaları için yasama kısıntısı öngörebilir. Yasama

⁶⁴ Örneğin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin 6. fıkrasının itiraza konu birinci cümlesi Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilirken, ayrıca 6216 sayılı Kanun m.43/4 gereğince aynı fıkranın ikinci ve üçüncü cümleleri de iptal edilmiştir: AYM, 26.10.2023, E.2023/132, K.2023/183 (RG: 8.12.2023-32393).

organı dilerse bu cezaların tümünü yargı denetimi dışında tutabilir veya hepsine karşı yargı yolunu açabilir.

B. TSK Disiplin Kanunu’nun Bazı Disiplin Cezalarına Karşı Yargı Yolunu Kapanan 43. Maddesi, Birinci Fıkrası, Birinci Cümlesi Hükmü

1. Yasal Düzenlemenin Geçmişteki ve Bugünkü Durumu

Anayasa m.129/3’te öngörülen cevaz doğrultusunda, uzun süre disiplin amirlerince gerek 1630 sayılı Askeri Ceza Kanunu’na gerek 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkında Kanun’a göre verilen disiplin cezalarına karşı yargı yolu kapalı tutulmuştu (1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu, m.21/3).⁶⁵ Daha sonra Askeri Ceza Kanunu’nun disiplin yaptırımlarına ilişkin hükümleri ilga edilmiştir. Aynı zamanda, mevcut 477 sayılı Kanun’un münhasıran savaş halinde uygulanmasını mümkün kılan 31.1.2013 tarih ve 6413 sayılı TSK Disiplin Kanunu’nun yürürlüğe sokulmuştur. Böylece bazı disiplin cezalarına karşı yolu açılmıştır. Buna paralel olarak, 6413 sayılı Kanun’la AYİM Kanunu m.21/3 hükmü de değiştirilerek “Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararına ve askeri disiplin ile ilgili kanunlarda yargıya açık olduğu belirtilmiş olan disiplin cezalarına karşı yargı yolu açık” hâle getirilmiştir. Bu surette 6413 sayılı Kanun’un 43. maddesinin birinci fıkrasına ilk haline göre, “Yüksek disiplin kurulları tarafından verilen Silahlı Kuvvetlerden ayırma cezaları ile subay, astsubay, uzman jandarma, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında disiplin âmirleri veya disiplin kurulları tarafından barış zamanında verilmiş olan aylıktan kesme, hizmet yerini terk etmeme ve oda hapsi cezalarına karşı Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde iptal davası açılabil”mesi mümkün olmuştur.

2017 yılında Anayasa değişikliklerinin halk oylaması sonucu kabulüyle birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümetine Sistemine geçiş sürecinde 1602 sayılı Kanun’un ilgası ve askeri ceza ve idari yargı düzeninin tasfiyesiyle birlikte, TSK Disiplin Kanunu’nun 43. maddesinin ilk fıkra hükmünden 2.1.2017 tarihli ve 681 sayılı KHK’yle “uzman jandarma” ibaresi çıkarılmıştır. Son olarak bu fıkra 24.6.2021 tarih ve 7329 6586 SK m.17 (RG: 30.6.2021-31257) ile aşağıdaki hâle getirilmiştir:

⁶⁵ Bu yönde, AYİM 2.D., 11.10.2000, E.2000/317, K.2000/613, AYİM 2.D, 12.4.2000, E.1999/804, K.2000/317 (AYİMD, S.14, s.1045 vd).

“Askeri öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları ile subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında verilen uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları hariç bu Kanunda yer alan disiplin cezalarına karşı iptal davası açılabilir. Seferberlik ve savaş zamanında ise yüksek disiplin kurulları tarafından verilen Silahlı kuvvetlerden ayırma cezası hariç bu Kanununda yer alan diğer disiplin cezaları yargı denetimi dışındadır.”

2. Yasal Düzenlemenin Kapsam ve İçeriği: Barışta Bazı Disiplin Cezalarına Karşı Yargı Denetimi Yasağı

Bu hüküm aşağıda aktaracağımız idari yargı kararlarına konu uyumsuzluklar hakkında uygulanmıştır. Bu hükmeye göre üç statü grubundan askeri öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında barışta verilen tüm disiplin cezalarına karşı yargı yolu kapalıdır.⁶⁶ Buna karşılık kısaca kamu görevlisi grubu diyebileceğimiz subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve er grubuna ilişkin uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli cezaları yargı denetimi dışında tutulmuştur.⁶⁷ Başka bir deyişle, yargı yolu sâdece barışta kamu görevlisi askerler hakkında verilen aylıktan kesme, hizmet yerini terk etmeme, oda hapsi ve Silahlı Kuvvetlerden ayırma cezalarına karşı açıktır.⁶⁸ Uygulama da bu doğrultudadır.⁶⁹

⁶⁶ 6413 sayılı Kanun’a göre askerî öğrencilere verilebilecek disiplin cezaları ağırlık derecesine göre “kınama” ve “izinsizlik”ten ibarettir (m.22/1). Yükümlü erbaş ve erlere verilebilecek cezalar ise ağırlık derecesine göre “izinsizlik”, “ilave hizmet yüklemesi”, savaşta ve karasuları dışındaki gemilerde “oda hapsi” ve “hizmetten men” cezalarıdır (m.25/1).

⁶⁷ Hemen belirtelim ki adları aynı olmakla birlikte TSK Disiplin Kanunu’na göre askeri öğrencilere verilen “kınama” cezası (m.22/1-a, 22/2) ile kamu görevlisi asker grubuna verilen “kınama” cezası (m.11/1-b, 12/2, 16)-aynı adı taşımakla birlikte aynı tür ve mahiyette değildir. Keza askeri öğrenciler hakkındaki izinsizlik (m.22/1-b, 22/3) ile yükümlü erbaş ve erlere verilen izinsizlik cezası da (m.25/1-a, 26/1, 27) cins ve nitelik itibarıyla birbirinden farklıdır.

⁶⁸ ÇELEN, Orhan, Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu Şerhi, C.II, Ankara 2022, s.1520; DEMİRTAŞ, Cengiz, TSK Disiplin Hukuku ve Askeri Ceza Hukuku, 2.B., Ankara 2023, s.208; IŞIKLAR, Celâl, TSK Disiplin Kanunu ve Yorumu, C.II, 2.B., Ankara 2022, s.1318.

⁶⁹ Askerî Ceza Kanunu’ndan sonraki dönemlerde kamu görevlisi askerlere uygulanan bazı disiplin cezalarına karşı yargı yolu açıldığı hâlde, askerî öğrenciler ile yükümlü erbaş ve erlere ilişkin olanların hiçbirinin yargısal denetimi hâlâ mümkün değildir. Bu itibarla dava pratiğinin gelişmemesinden olsa gerek uygulamada dün olduğu

TSK Disiplin Kanunu'ndaki ceza sistemi, başta 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu olmak üzere disiplin rejimi öngören diğer mevzuatta bulunmayan önemli bir özelliğe sahiptir: Her disiplin cezası karşılığında ayrıca disiplin puanı verilmesi ve bu disiplin ceza puanlarının belli bir rakama ulaşması hâlinde ayırma cezası verilmesi. Kanun'un 21. maddesine göre, öngörülen süreler içinde belirtilen miktarda disiplin ceza puanı alınması m.20/f'deki disiplinsizliği alışkanlık hâline getirme olarak kabul edilir ve bu durumlarda sözleşmeli subay ve astsubaylar hariç subaylar ve astsubaylar hakkında ayırma cezası verilir. Bu iki durumda söz konusu olabilir: a) En son alınan disiplin cezasının kesinleştiği tarihten geriye doğru son bir yıl içinde on sekiz disiplin cezası puanı veya en az iki farklı disiplin âmirinden toplam on iki defa veya daha fazla disiplin cezası almak veya b) En son alınan disiplin cezasının kesinleştiği tarihten geriye doğru son beş yıl içinde otuz beş disiplin cezası puanı veya en az iki farklı disiplin âmirinden toplam yirmi beş defa veya daha fazla disiplin cezası almak. Söz konusu ceza puanları Kanun'a ek 2 sayılı çizelgede gösterilmiştir (m.21 ve Ek 2).⁷⁰

Kanun'da disiplin ceza puanını bağlı olarak ayırma cezasını düzenleyen 21. maddenin sâdece muvazzaf subay ve astsubaylar hakkında uygulanacağı belirtilmekle birlikte, bunların başka personel hakkında yapılacak ayırma, ilişik kesme, sözleşme feshi ve benzeri idari işlemlerde de göz önünde bulundurulması mümkündür (m.30/3). Buna göre, buradaki disiplin ceza puanları örneğin sözleşmeli subay ve astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erlere de verilebilir. Dolayısıyla söz konusu disiplin ceza puanları kendi statü kanunlarında

bugün de askerî öğrenciler ile yükümlü erbaş ve erler tarafından açılmış bir dava örneğine rastlayamadık.

⁷⁰ TSK Disiplin Kanunu'na ekli (2) sayılı Disiplin Ceza Puanlarını Gösteren Çizelge

Uyarma	1
Kınama	1,5
Hizmete kısmi süreli devam	2
Aylıktan kesme	3
Hizmet yerini terk etmeme (Disiplin âmiri tarafından verilen)	3,5
Hizmet yerini terk etmeme (Disiplin kurulu tarafından verilen)	4,5
Oda hapsi (Disiplin âmiri tarafından verilen)	4
Oda hapsi (Disiplin kurulu tarafından verilen)	4,5

özel hüküm bulunması hâlinde ayırma, sözleşme feshi ve ilişik kesme gibi işlemlere de esas alınabilir.⁷¹

III. ANAYASA MAHKEMESİNİN TSK DİSİPLİN KANUNU M.43/1, BİRİNCİ CÜMLEDE ÖNGÖRÜLEN YARGI DENETİMİ YASAĞINA İLİŞKİN İPTAL KARARLARI VE SONUÇLARI

Burada irdeleyeceğimiz Kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak hüküm tesis etme olgusu, TSK Disiplin Kanunu m.43/1 hakkında birbirini takiben verilen iki ayrı Anayasa Mahkemesi kararı sonucunda ortaya çıkmıştır.

A. Anayasa Mahkemesinin Konuya İlişkin İptal Kararları

Çalışma konumuz bakımından 30.11.2022 tarihli ikinci karar önem taşımakla beraber, önce bu süreçte ilk adımı teşkil eden aynı hükümdeki bir ibarenin Anayasa'ya aykırılık gerekçesiyle iptali yönündeki 1.6.2022 tarihli kararı irdeleyelim.

1. Anayasa Mahkemesinin 1.6.2022 tarihli İptal Kararı ve Sonuçları

a. Kararın Kapsam ve İçeriği

Bu ilk karara esasa iki ayrı itiraz başvurusunda (E.2022/10 ve E.2022/40), sözleşmeli erler haklarında tesis edilen uyarma ve hizmete kısmi süreli devam cezalarının iptali talebiyle idare mahkemesinde dava açmıştır. Erzurum Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi, TSK Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin (24.6.2021 tarih ve 7329 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle değişik) birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları hariç" ibaresinin Anayasa'nın 2., 36., 125. ve 129. maddelerine aykırı oldukları kanısına vararak iptalleri için ayrı ayrı Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Mahkeme önce E.2022/40 sayılı başvuru yönünden 21.4.2022 tarihinde yaptığı ilk incelemede, dosyada eksiklik bulunmadığından işin esasının incelenmesine oybirliğiyle karar vermiştir. Akabinde Mahkeme, E.2022/10 sayılı başvuru yönünden 24.2.2022 tarihinde gerçekleştirdiği ilk inceleme aşamasında, bakılmakta olan davanın konusunun davacı hakkında uygulanan hizmete kısmi süreli devam cezasının iptali talebine

⁷¹ Örneğin, 4678 sayılı Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay Ve Astsubaylar Hakkında Kanun, m.13/3- f;3269 sayılı Uzman Erbaş Kanunu m.12/4-d; 6191 sayılı Sözleşmeli Erbaş ve Er kanunu, m.6/4-c hükümleri.

ilişkin olduğunu, bu itibarla kuralda yer alan “uyarma, kınama” ibaresinin bakılmakta olan davada uygulanma imkânı bulunmadığını, bundan başka kuralda yer alan “cezaları hariç” ibaresinin davada uygulanma imkânı bulunmayan uyarma ve kınama cezaları bakımından da geçerli ve ortak kural niteliği taşıdığını, dolayısıyla bakılmakta olan davanın konusu gözetilerek esasa ilişkin incelemenin sâdece “ve hizmete kısmi süreli devam” ibaresi ile sınırlı olarak yapılması gerektiğine, “uyarma, kınama” ibaresine ilişkin başvurunun ise yetkisizlik sebebiyle reddine oy birliğiyle karar vermiştir.

Kararda açıklık yoksa da bu itiraz başvurusunun sâdece “uyarma” cezasına ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Mahkeme hukuki irtibat sebebiyle 21.4.2022 tarihinde oybirliğiyle davaların birleştirilerek esas incelemenin E.2022/10 sayılı dosya üzerinden yapılmasını kararlaştırmıştır.

AYM esas incelemesi sonucunda oyçokluğuyla 6413 sayılı Kanunun 43. Maddesinin değişik (1) numaralı fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “uyarma,” ve “ve hizmete kısmi süreli devam” ibarelerinin Anayasanın 13, 36 ve 129. maddelerine aykırı olduklarına (2 ve 125. maddeleri yönünden ayrıca incelemeye gerek görmeyerek) ve iptallerine karar vermiştir.

AYM’nin iptal kararının çoğunluk gerekçesine göre, hükümde öngörülen yargı denetimi yasağı, Anayasa’nın 129. maddesinde kanun koyucuya verilmiş olan takdir yetkisi dikkate alındığında anayasal anlamda meşru bir amaca sahiptir. Keza disiplin cezalarının etkinliğini artıracığı gözetildiğinde bu tür kuralların TSK’de disiplini sağlama amacına ulaşma bakımından elverişli ve gerekli olmadığı da söylenemez. Bununla birlikte TSK’dan ayırma ya da sözleşmenin feshi işlemlerine karşı dava açılabilse de, bu işlemlerin dayanağı olan kesinleşmiş uyarma ve hizmete kısmi süreli devam cezalarının yargısal denetime tâbi tutulması mümkün değildir. Bu durum, TSK’dan ayırma ya da sözleşmenin feshi işlemlerine karşı açılan davalarda etkin denetim yapılamamasına ve yargısal denetimin şekli bir hâl almasına sebep olmaktadır. Bu da, asker kişilere aşırı bir külfet yükleyerek kamu yararı ile hak arama özgürlüğü arasında gözetilmesi gereken adil dengeyi bozmaktadır. Sonuç olarak, anılan kuralların AY m.13’teki ölçülülük ilkesinin orantılılık alt ilkesini ihlal ettiği anlaşılmaktadır.

Karşı oy gerekçesinde ise özetle, Anayasa m.129/4’teki takdir yetkisi çerçevesinde ağırlık derecelerine göre en hafif cezaları oluşturan uyarma,

kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezalarının yargı denetimi dışında bırakıldığı; bu tercihin hukuk devleti ilkesi ve hak arama hürriyetiyle bağdaşmadığı düşünülebilir ise de, itiraz konusu kurallardan hareketle mevcut anayasal düzenlemenin yanlış ya da eksik olduğunun değerlendirilemeyeceği; bu suretle iptal kararı tesisinin Anayasa'ya uygunluk tesisinin ötesinde Anayasa'da yer alan bir hükmün işlevsiz kılınması demek olacağı; öte yandan ayrıca ayırma cezasının verilmesi ve bunun dava konusu edilmesi hâlinde, buna sebep olan diğer disiplin cezalarının yargı denetiminden geçmeden kesinleştiğinin ilgili yargı mercileri tarafından gözetilmesini engelleyen bir kural bulunmadığı gibi somut uyumsuzlukta henüz bu durumun da gerçekleşmediği; dolayısıyla Anayasa'ya aykırılık bulunmadığı ileri sürülmüştür. Görüldüğü gibi karşı oy gerekçesinde de sınırlama konusunda herhangi bir açıklama bulunmaktadır.

b. İptal Kararının Olağan Sonucu: Yeni Bir Durum

TSK Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesi, “uyarma,” ve “ve hizmete kısmi süreli devam” ibarelerinin iptalinden sonra 22.6.2022 tarihinden geçerli olmak üzere şu hâli almıştır:

“Askeri öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları ile subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında verilen (...) kınama (...) cezaları hariç bu Kanunda yer alan disiplin cezalarına karşı iptal davası açılabilir. Seferberlik ve savaş zamanında ise yüksek disiplin kurulları tarafından verilen Silahlı kuvvetlerden ayırma cezası hariç bu Kanununda yer alan diğer disiplin cezaları yargı denetimi dışındadır.”⁷²

Görüldüğü üzere bu iptal kararı sonrasında hükmün kapsamı subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları yönünden genişlemiştir. Kamu görevlisi bu personele verilebilen cezalardan (daha sonra 27.1.2023'te iptal edilinceye kadar geçen zaman zarfında) artık yalnızca “kınama” cezası verilebilecektir. Buna karşılık iptal askeri öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları bakımından bir değişiklik yaratmamıştır. Başka bir anlatımla, bu statü gruplarına bu Kanun'a göre

⁷² Burada hüküm metninin iptal sonrası aldığı şeklin Mevzuat Bilgi Sistemindeki görüntüsü aktarılmıştır. Ancak kolay anlaşılması için her iki parantez içindeki “İptal ibare: Anayasa Mahkemesi'nin 1/6/2022 tarihli ve E.:2022/10, K.:2022/72 sayılı Kararı ile.” ibaresi metinden çıkarılmıştır. Orijinal metin için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6413.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

verilebilen tüm disiplin cezalarına karşı yargı yolu hâlâ kapalıdır. Burada iptal teknik olarak ilga gibi sonuç doğurmakla beraber Mahkemenin sâdece ve sâdece Anayasa'ya aykırılığı gidermeyi hedeflediği dikkate alındığında, kanun koyucu gibi hareket ettiği söylenemez. Bu karar Mahkemenin her iptal kararı gibi yeni bir duruma yol açmışsa da, işin doğasından kaynaklanan bu olgu yeni bir düzenleme ve uygulama anlamına gelmez. Dolayısıyla bu iptal kararının Anayasanın 153. maddesinin ikinci fıkrası hükmüyle bağdaşmadığı söylenemez. Zira Mahkemenin Anayasa'ya aykırı kuralı iptal etmesi kural koymasına demek değildir.

AYM'nin iptal kararının gerekçesinde açıklanan iki itiraz başvurusunun birleştirilmesinden önceki ve sonraki durumlara birlikte bakıldığında, her ne kadar “uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları hariç” ibarelerin iptali istenmiş ise de, AYM'nin uygulanacak kuralı “...uyarma,...” ve “...ve hizmete kısmi süreli devam...” ibareleri ile sınırlı incelediği görülmektedir. Bu da Mahkemenin uygulanacak kuralı belirlerken sentaks (sözdizimi) bilimi açısından ayıklama yaparak belirli kelime ve ibareleri seçme tekniğini uyguladığını, buna bağlı olarak da olup doğrudan bunları iptal etmekle yetindiğini göstermektedir. Bu iptal her şeyden önce metnin gramatik yapısında bozukluğa yol açmamıştır. Keza, diğer kısımlarla veya başka kurallarla ilişkisi ve etkileşimi söz konusu olmadığından, metinde bütünsel olarak anlam düşüklüğü veya aksaklığı meydana gelmemiştir. Esas açısından hukuki isabeti tartışılabilir ise de, bu iptal kararı aşağıda irdelenen 30.11.2022 tarihli karara nispetle açıklanan yönüyle amaç dışı ve istenmeyen sonuçlara da sebep olmamıştır.

2. Anayasa Mahkemesinin 30.11.2022 tarihli İptal Kararı Ve Sonuçları

a. Kararın Kapsam ve İçeriği

Bize göre asıl sorun, 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “kınama” ve “cezaları hariç” ibarelerini iptal eden 30.11.2022 tarihli iptal kararı sonrası ortaya çıkmıştır. Bu olayda subay olarak görev yapan davacı hakkında verilen kınama cezasının iptali talebiyle açılan davada, Erzurum 1. İdare Mahkemesi 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin değişik (1) numaralı fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “kınama” ve “cezaları hariç” ibarelerinin Anayasa'nın 2, 36, 125 ve 129. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürerek

iptalleri için itiraz başvurusu yapmıştır. AYM 26.10.2022 tarihinde yapılan ilk inceleme toplantısında dosyada eksiklik bulunmadığından oybirliğiyle işin esasının incelenmesine karar vermiştir. Mahkeme esas incelemesinde; öncelikle itiraz konusu kuralların 6413 sayılı Kanun'un 43. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan ve subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında verilen kınama cezasına karşı dava açılmayacağını öngören ve "kınama" ve "cezaları hariç" ibareleri olduğuna işaret etmiştir. Mahkeme sonuç olarak itiraz konusu bu kuralları Anayasa'nın 13, 36 ve 129. maddelerine aykırı bulmuştur. Kararın hüküm fıkrası; "6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin ... (1) numaralı fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "...kınama..." ve "...cezaları hariç..." ibarelerinin Anayasa'ya aykırı olduklarına ve İPTALLERİNE, ...'nin karşıoyları ve OYÇOKLUĞUYLA 30/11/2022 tarihinde karar verildi." şeklindedir. Çoğunluğa göre; bu yasaklayıcı kuralın önceki karardaki gibi Anayasa'nın 129. maddesindeki takdir yetkisine dayandığı ve kanunilik niteliği taşıdığı açıktır. Bunun yanı sıra Anayasa'nın 13. maddesindeki ölçülülük şartı bakımından TSK'da disiplinin tesisi sağlamayı hedefleyen bu sınırlama anayasal anlamda meşru bir amacı sahiptir. Keza sınırlama bu amacı gerçekleştirmek için elverişli ve gereklidir. Bununla birlikte, anılan cümlede yer alan ve hak arama özgürlüğü çerçevesinde mahkemeye erişim hakkı ile hak arama özgürlüğü arasındaki makul dengeyi söz konusu asker kişiler aleyhine bozan "uyarma" ve "hizmete kısmi süreli devam cezaları" ibareleri 1.6.2022 tarihli kararla iptal edilmiştir. Aynı paralelde burada da vaki TSK'dan ayırma ya da sözleşmenin feshi işlemlerine karşı dava açılabilenekte ise de bunların dayanağı olan cezalara karşı yargı yolu kapalı tutulmuştur. Bu da yargısal denetimi etkisizleştirip şekli hâle getirmektedir. Muhalif altı üye 1.6.2022 tarihli kararın karşıoy gerekçesine atıfta bulunmuştur.

Görüldüğü gibi Mahkeme bu kararında da 1.6.2022 tarihli iptal kararındaki gerekçeye başvurmuştur. Mahkeme itiraz konusu kurallara bağlı kalarak denetim yapmış, herhangi bir sınırlamaya başvurmaksızın metindeki iki ibareyi iptal etmiştir. Bu doğrultuda iptal edilen ibarelerin Mevzuat Bilgi Sistemindeki metinden çıkarıldığı görülmektedir. Anılan hükmün Sistemdeki 27.1.2022 tarihinden sonraki şekli şöyledir:

"MADDE 43 – (1) (Değişik: 24/6/2021-7329/17 md.) Askerî öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları ile subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında

verilen (...) (...) (...) (...) bu Kanunda yer alan disiplin cezalarına karşı iptal davası açılabilir.”⁷³

b. İptal Kararının Olağan Dışı Sonucu: Kanun Koyucu Gibi Hareketle, Yeni Bir Uygulamaya Yol Açılması

Önce kararı değerlendirmede yol gösterecek olan Anayasa m.15/2’deki Mahkemenin bir hükmü “iptal ederken kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edeme”mesi kuralına kısaca göz atalım. Bu kural, birbirini tamamlayan ve ikincisi ilkinin sonucu” kanun koyucu gibi hareket” ve “yeni bir uygulamaya yol açmak” unsurlarını içeren iki yan cümleden oluşmaktadır.⁷⁴ Her ne kadar “iptal ederken” ifadesiyle iptal kararı kastedilmekteyse de, asıl maksat Anayasa Mahkemesinin “kanun koyucu gibi hareket” etmesini önlemektir. Başka bir deyişle, Mahkemenin “negatif kanun koyucu” rolünün ötesine geçerek yasama organının yetki alanına müdahalesine engel olmaktır.⁷⁵ Konu Mahkeme kararlarının bağlayıcılığıyla ilişkilendirilebilirse de, burada asıl yasaklanan hukukilik denetimi dışına çıkılarak yerindelik denetimi yapılmasıdır.⁷⁶

Somut olayda hükmün iptal sonrası aldığı şeklin açık lafzına göre, artık statüsü ve türü fark etmeksizin, Türk Silahlı Kuvvetlerinde bu Kanun’a gereğince verilen disiplin cezalarının tamamına karşı yargı yolu açıktır. Yâni yalnızca kamu görevlisi askerler hakkındaki üç ceza değil, askeri öğrenciler ile yükümlü erbaş ve erlere verilen cezalar da yargı denetimine tâbidir. Bununla birlikte, dava konularından hareketle iptallerin münhasıran subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkındaki uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezalarını kapsadığı düşünülebilir. Bu itibarla 30.11.2022 tarihli karara ilişkin Anayasaya uygunluk denetiminin usul ve esaslarını incelemek yerinde olacaktır.

Ancak burada bir parantez açarak, Mahkemenin iptal kararıyla ortaya her yeni durumu, evveleminde yeni bir uygulama olarak

⁷³ Burada da metnin iptal sonrası aldığı şeklin Mevzuat Bilgi Sistemindeki görüntüsü aktarılmıştır. Ancak kolay anlaşılabilmesi için dört parantez içindeki “İptal ibare: Anayasa Mahkemesi’nin 1/6/2022 tarihli ve E.: 2022/10, K.: 2022/72 sayılı Kararı ile.” ve “İptal ibare: Anayasa Mahkemesi’nin 30/11/2022 tarihli ve E.: 2022/122, K.: 2022/151 sayılı Kararı ile.” ibareleri metinden çıkarılmıştır.

⁷⁴ ÖZDEN, s.71-73; GÖREN, s.280.

⁷⁵ ÖZBUDUN, 2013, s.453; KAYA, s.223-224.; GÖREN, s.134.

⁷⁶ GÖREN, s.134; KAYA, s.230.

görmediğimizi hatırlatmak isteriz. Buna göre belirli bir kısmının iptali kuralın kalan bölümünü eski hâle getirmez. İptal sonrası Anayasa'ya uygun hâl alan kural bütünü itibariyle yeni, fakat denetlenmiş bir kuraldır. "Yürüyen karar değil, hükmün [Anayasa'ya] uygun olan bölümü yasama ürünüdür."⁷⁷

Son itiraz başvurusuna bakıldığında, yargısal denetimin doğrudan ve tamamen görülmekte olan davada uygulanacak kural çerçevesinde yapıldığı ve iptal hükmünün birebir itiraz konusu kurala ilişkin ibareler üzerinde kurulduğu görülmektedir. Sentaksa (sözdizimine) göre sınırlama tekniğiyle tespit edilen belirli ibareler iptal kararıyla hüküm metninden lafız olarak çıkarılmıştır. Mahkemenin bunların belirlenmesinde Anayasal önem taşıma kriterini gözettiği söylenebilir. Hükümde geçen itiraza konu disiplin cezalarının özel surette "cezaları hariç" ibaresiyle yargı denetiminin istisnası kılındığı dikkate alındığında, söz bütünlüğünü koruma kriterinin uygulandığı anlaşılmaktadır. Uygulanan ibare ayıklama tekniği hüküm cümlesinin gramatikal yapısını etkilememiştir. Bunun doğal sonucu olarak metinde ifade bozukluğu veya anlamsızlık da oluşmamıştır. Ne var ki cümlede zarf işlevi gören "hariç (dışında)" kelimesi, sâdece "subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkında" değil ayrı ayrı "askerî öğrenciler ile erbaş ve erler hakkında" (bu Kanuna göre) verilen disiplin cezalarını da kapsamaktadır. Bundan dolayı "hariç" zarfının iptali sonucu, gramer ve sentaks açısından önceden yargı denetimi dışında tutulan askeri öğrenciler ile erbaş ve erler (hakkında verilen tüm disiplin cezaları) kendiliğinden yargı denetimi içine alınmış bulunmaktadır. Halbuki ortada bunlar yönünden itiraz konusu edilmiş bir kural bulunmamaktadır. Yâni bakılmakta olan davada uygulanacak norm şartı gerçekleşmemiştir. Bu, beklenmeyen ve istenmeyen bir durumdur. Kısacası amaç dışı sonuçlara engel olma kriterine uyulmamıştır.

Sonuç olarak, AYM hem genel anlamda yetkisi dışında dava konusu olmayan bir kuralı kaldırmış, hem de özel olarak men edildiği bir faaliyeti gerçekleştirmiştir. Kanun'un 43. maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinin kapsamı Mahkemenin iptal kararıyla kanun koyucunun iradesine aykırı olarak genişletilmiş bulunmaktadır. Mahkeme taleple bağlı kalmamıştır.⁷⁸ İptalle sâdece bakılmakta olan

⁷⁷ ÖZDEN, s.79.

⁷⁸ GÖZLER, s.1095. Mahkeme İçtüzüğü'ne göre (m.43) taleple bağlı kalmak kaydıyla başka gerekçelerle de Anayasa'ya aykırılık kararı verebilir.

davalarda uygulanan kuralın kapsadığı kişi ve konular değil, artık Türk Silahlı Kuvvetlerindeki tüm personel hakkındaki disiplin cezalarına karşı yargı yolu açılmıştır.⁷⁹ Bu olgu yeni bir durumun ötesinde, yeni bir uygulamaya yol açacak mahiyettedir. Anayasa'nın 159. maddesinin ikinci fıkrasına ilişkin gerekçedeki, "Kanunla getirilen istisnalara ilişkin kanun hükümlerinin iptali(nin), anakuralın uygulanması sonucunu doğurabi"leceği öngörüsü gerçekleşmiştir. Halbuki Mahkeme hüküm verirken eşitlik ilkesi gibi temel ilkelere aykırı olmamak kaydı ile bu özellikleri göz önünde bulundurmak zorundadır. Somut olayda kamu görevlisi askerlerle gerek askeri öğrenciler gerek 7179 sayılı Askeralma Kanunu'na tâbi erbaş ve erler arasında statü farkı bulunduğu gibi muhatap oldukları cezaların tür, nitelik ve idari etkileri de aynı değildir. Başka bir deyişle, Anayasal eşitlik gibi temel bir ilkeye aykırılıktan söz edilemez. Bize göre, Mahkeme isteyerek veya istemeyerek âdetâ Kanun koyucu gibi hareketle, Anayasal görev ve iş bölümüne ters düşecek şekilde yeni bir kural ihdas etmiştir.

B. Anayasa Mahkemesinin Yeni Bir Uygulamaya Yol Açmasının Muhtemel Sebepleri

Mahkemenin iptal kararının askeri öğrenciler ile erbaş ve erler yönünden yol açtığı yeni sonuçla ilgili olarak hüküm fıkrası gibi gerekçede de açıklayıcı bilgi ve bulgu mevcut değildir. Bu itibarla iptal kararının doğurduğu yeni sonuçla ilgili olarak;

(i) Denilebilir ki *Mahkeme bile isteye ve durumu öngörerek hüküm tesis etmiştir. Esasen işin doğası gereği bu görüşe itibar edilmelidir.* Bu takdirde de iki ihtimal söz konusudur. Bir ihtimal, Mahkeme tarafından söz konusu cümledeki yasağın askeri öğrenciler ile erbaş ve erleri kapsadığı kabul edilmekte ve dava konusu olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte mahkemeye erişim hakkının sağlanması maksadıyla, genişletici yoruma başvurularak ve gayet bilinçli olarak doğrudan normun tümündeki yasak bertaraf edilmek istenmiştir.

Bizim de katıldığımız ikinci ihtimale göre, fıkra hükmü bir bütün olarak daha başlangıçta genel kabulden farklı ve aksi yönde bir okumaya tâbi tutulmuştur. Yâni fıkradaki "hariç" zarfının sâdece kamu görevlisi askerlerin mâlum cezalarını nitelediği, dolayısıyla başından beri askeri öğrenciler ile erbaş ve erlere verilen disiplin cezalarına karşı yargı yolunun zaten açık tutulduğu değerlendirilmiştir. Kararda buna yönelik

⁷⁹ Aynı yönde, DEMİRTAŞ, s.209.

açık bir veriye rastlanmasa da, AYM'nin daha sonra TSK Disiplin Kanunu'nun değiştirilen bazı maddelerini ilişkin iptal davası üzerine verdiği 13.12.2022 tarihli ret kararında geçen değerlendirmeler bu ihtimali desteklemektedir. Gerçekten de bu kararda, disiplin amirlerinin verdiği hizmetten men cezasının geç terhis ve askerlik yükümlülük süresini uzatma etkisi bağlamında, "Diğer yandan Kanun'un 43. maddesinin (1) numaralı fıkrasında erbaş ve erler hakkında verilen disiplin cezaları karşı iptal davası açılabilmesi hükmüne bağlanmıştır. Dolayısıyla kuralın uygulamasına yönelik idari işlemlerin yargısal denetiminin mümkün olduğu" ifade edilmektedir.⁸⁰ Bir başka dayanak da, Mahkemenin iptal sonucu kamu yararını ihlal edecek nitelikte hukuki boşluk doğabileceği gerekçesiyle Anayasa m.153/3 gereğince iptalin yürürlüğe gireceği tarihi ertelememiş olmasıdır.

Yetki ve görevi dışında kasten iptal hükmünü genişlettiği iddia edilemeyeceği gibi hata ve bilgisizlik de atfedilemeyeceğine göre, Mahkemenin yaklaşımının bu istikamette olduğu düşünülebilir.

(ii) Aksine Mahkemenin bu sonucu istemediği ve öngörmediği söylenebilir. Kanaatimizce AY m.153/2'deki "kanun koyucu gibi hareketle" unsuru yönünden kastın bulunmamasının önemi yoktur. Öngörülmemiş olsa da dikkatsiz davranılmış olması da yeterlidir. Bu durumda da iki ihtimalden söz edilebilir. İlkinde, Mahkeme cümledeki yasağın askeri öğrenciler ile erbaş ve erleri kapsadığını bilmekle birlikte iptalin dava konusu edilmemiş olan kısma da sirayet ettiğinin farkında değildir. İkinci ihtimale göre ise Mahkeme ne yasağın kapsamının farkında ne de iptalin geniş etkisinin ve yeni uygulamaya yol açtığının farkındadır.

(iii) Son olarak karar ve gerekçede açıklık yoksa da, Mahkemenin sadece kamu görevlisi askerlere ilişkin üç cezayı iptal ettiği, eksik düzenlemelere⁸¹ ilişkin iptal kararlarında olduğu gibi askeri öğrenciler ile erbaş ve erlerin cezalarına dokunmadığı ileri sürülebilir. Ancak ortada somut ibare iptali söz

⁸⁰ Bkz. başka kanun ve maddelerle birlikte TSK Disiplin Kanunu m.25/2'ye 16.7.2020 tarih ve 7250 sayılı Kanun'un 18. maddesiyle eklenen "disiplin amirleri veya" ibaresinin iptali için yapılan soyut norm denetimi başvurusunda verilen ret kararı: AYM, 13.12.2022, E.2020/72, K.2022/160 (RG: 24.3.2023-32142), s.39, pr.183.

⁸¹ Eksik düzenleme, kanunun aynı hukuki konumda olan bir başka kesim için düzenlememe getirmemesi, eşitlik ilkesi gereği düzenleme alanının kapsamı içine girmesi gereken bir bölümün kanun koyucu tarafından boş bırakılmasıdır: ALİFENDİOĞLU, Anayasa Yargısı, s.297.

konusu olduğu gibi, eşitlik ilkesini ilgilendiren bir durum bulunmamaktadır. Ayrıca gerekçede de buna yönelik açıklama yapılmamıştır. Aynı sebeple bir nev'i yorumlu iptal kararı verilmiştir de denemez. Zira bu hukuku zorlamak olur.

Davada uygulanacak kuralın, dolayısıyla iptal hükmünün kapsamını genişleten saik ne olursa olsun, Mahkemenin vardığı sonuç tartışmalıdır. Bir an için "hariç" ibaresinin askeri öğrenciler ile erbaş ve erlere de kapsadığını kabul edelim. Bu takdirde Mahkeme tarafından bunların da kamu görevlisi askerlere ilişkin uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları, hatta disiplin ceza puanına tâbi oldukları değerlendirilmiş olabilir. Hâlbuki daha önce açıkladığımız üzere her şeyden önce askeri öğrenciler ile yükümlü erbaş ve erlere bu üç cezanın verilmesi mümkün değildir.⁸² İkincisi yükümlü erbaş ve erlere disiplin ceza puanı uygulanması söz konusu olmadığı gibi askeri öğrenciler hakkında kendi özel mevzuatına göre uygulanan disiplin notu sistemi usul ve esas açısından hayli farklıdır.⁸³ Bu itibarla özellikle erbaş ve erlere verilen cezaların sonradan ayırma/fesih/ilişik kesme gibi işlemlere yol açacağı şeklinde bir düşünce yersizdir.

IV. İPTAL KARARLARI KARŞISINDA KANUN KOYUCUNUN HÂL VE HAREKET TARZLARI

AYM'nin iptal kararı herkes gibi Kanun koyucuyu da bağlar (m.153/1). Doktrindeki hâkim görüşe ve Anayasa Mahkemesinin geçmişteki uygulamasına⁸⁴ göre kararların gerekçeleri de bağlayıcıdır.⁸⁵

⁸² Bkz. yuk. II/B/2. Hemen belirtelim ki kamu görevlisi askerlere verilen kınama cezası ile askeri öğrencilere verilen kınama cezası aynı adı taşımakla birlikte gerek yasal dayanağı, gerek mahiyeti bakımından birbirinden farklı cezalardır.

⁸³ Örneğin Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları öğrencileri, 4566 sayılı Harp Okulları Kanunu, TSK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği ve MSB Harp Okulları Yönetmeliğine göre ilk alınışlarında verilen disiplin notunun (disiplin cezalarına bağlı olarak) kaybı hâlinde disiplin kurulu kararı ile okuldan çıkarılırlar/ilişikleri kesilir (4566 SK m.38/2-a, 9/c, 2; TSK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği m. 31-33, 41, Ek (1) sayılı çizelge; Harp Okulları Yönetmeliği m.53/1-a).

⁸⁴ Anayasa Mahkemesinin müstakar uygulamasını 2013'ten itibaren değiştirerek gerekçeleri artık bağlayıcı görmediğine dair, **EREN**, s.1132.

⁸⁵ **TEZİÇ**, s.255, 269; **YILDIRIM**, Turan, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.4, 1993, s. 74; **ÖDEN**, s.276. Bu doğrultuda AYM, 27.5.1999, E.1998/58, K.1999/19 (RG: 4.3.2000-23983); AYM, 13.9.2000, E.2000/14, K.2000/21 (RG: 5.1.2001-24278); AYM, 5.12.2001, E.2001/24, K.2001/356 (RG: 13.4.2002-24725); AYM, 7.2.2007, E.2007/5, K.2007/18 (RG: 24.3.2007-26472). Aksi görüşteki **GÖZLER**'e göre gerekçeler bağlayıcı olmadığı gibi yorumlu

AYM'ye göre, normal hâl ve şartlarda iptal edilen bir kanunla aynı kapsam ve içerikte yeni bir kanun çıkarılamaz.⁸⁶ Bununla birlikte somut olayda Kanun koyucu birden çok hâl ve hareket tarzına sahiptir.

A. Kanun Koyucunun Pasif Kalması

Birinci hâl ve hareket tarzı, Kanun koyucunun ortaya çıkan yeni sonucu kabul ederek pasif kalmasıdır. Kanun koyucu kararda belirtilen gerekçeler ve/veya başka mülahazalarla hareketsiz kalabilir ve yeni bir düzenleme yapma yoluna başvurmaz. Bu takdirde yasama kısıntısı konusunda Anayasal bir zorunluluk bulunmadığından Kanun koyucunun eylemsizliği Anayasa'ya aykırılık teşkil etmez.

B. Kanun Koyucunun Aktif Şekilde Yeni Düzenlemeler Yapması

İkinci hâl ve hareket tarzı, kanun koyucunun aktif şekilde AY m.129/3 ve 4'deki takdir yetkisine dayanarak TSK Disiplin Kanunu'nun 43/1 ve/veya diğer maddelerinde bazı düzenlemeler yapmasıdır.⁸⁷ AYM'ye göre TBMM aynı konu ve kapsamda kanun çıkaramazsa da⁸⁸ somut olayda aynı cezaların bir kısmını veya tamamını yargı denetimi dışında bırakabileceği bir düzenleme yapabilir. Yeter ki puanlamaya bağlı ayırma/fesih sürecinde etkin ve ölçülü bir şekilde denetim sağlanmış olsun.

1. Genel Olarak Kanun'un Sistematiği ve İptal Sebebi

Bu takdirde söz konusu olabilecek yöntemlere geçmeden önce gerek Kanun'un sistemini gerek iptal kararının gerekçesi kısaca hatırlatmak faydalı olacaktır. Kanuna göre, sâdece subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erlere verilen disiplin cezalarının her biri karşılığında ayrıca disiplin puanı tesisi gerekir. Bu puanlar belli bir toplama ulaştığında muvazzaf subay ve astsubay hakkında doğrudan ayırma cezası, sözleşmeli personel hakkında ise özel kanunlarına göre fesih işlemi yapılabilmektedir. Aynı durum askeri öğrenciler ile yükümlü

ret veya iptal kararları da verilemez, GÖZLER, s.1118, 1122. Geniş bilgi ve doktrin görüşleri için bkz. YILDIRIM, s. 69-80; ŞAHBAZ, İbrahim, "Anayasa Mahkemesi Kararının Gerekçesinin Bağlayıcılığı Sorunu", Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.2, 2020, s.341-382; USLU, Ferhat, Anayasa Yargısının Sınırları, 2.B., Ankara 2015, s.120 vd.; KAYA, s.136 vd., 149 vd.; ÜNSAÇAN, s.59-62.

⁸⁶ AYM, 20.3.2001, E.2001/9, K.2001/56 ve 12.12.1991, E.1991/27, K.1991/50, bkz. ÖZÇELİK, s.79-80.

⁸⁷ DEMİRTAŞ, s.208-209.

⁸⁸ AYM, 12.11.1991, E.1991/7, K.1991/43 (RG: 23.7.1992-21293).

erbaş ve erlere bu Kanun'a göre verilebilen cezalar hakkında geçerli değildir. Kamu görevlisi askerlerle ilgili disiplin puanları (Ek-1) ile bunlara bağlı ayırma/fesih işlemleri bu Kanun'un farklı hükümlerinde yer almaktadır.

Yukarıda ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere, uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezaları münhasıran hukuki yapı ve özellikleri itibarıyla Anayasa'nın kanunilik, eşitlik, temel hak ve hürriyetleri gibi ilke ve kuralları ihlal ettiği için iptal edilmemiştir. İptal sebebi doğrudan ve tekil olarak yargı denetimi dışında tutulmaları da değildir. Bunlar verilen ek puanların ilerde ayırmaya/feshe esas alınması ihtimaline binaen, başta orantısız denetim yasağı öngörülmesinden dolayı Anayasa'ya aykırı bulunmuştur. Başka bir ifadeyle eğer puanlama olmasa ve/veya en başta veya sonunda nihai işlemle birlikte ayrı ayrı denetim imkânı tanınmış olsa idi iptalleri söz konusu olmazdı.

2. Yeni Düzenleme Yöntemleri

a. Kanun Koyucu m.43/1 Hükümünü Yeniden ve Öncekinden Farklı Olarak Yasama Kısıntısı İçerecek Şekilde Düzenleyebilir

Kanun koyucu m.43 hükümünü, doğrudan doğruya adı geçen üç cezanın hepsini veya bir kısmını yargı denetimi dışında tutacak şekilde yeniden düzenleyebilir. Bu yöntemde, maddeye/fıkraya bu cezalara bağlı ayırma/fesih işlemi tesisi hâlinde bunlarla birlikte veya ayrı ayrı yargı denetimine başvurulacağına dair bir hüküm eklenir. Buna göre ilk tesis edildiklerinde cezalara karşı yargı yolu kapalıdır; ancak ileride ayırmaya/feshe esas alınması söz konusu olduğunda yargı denetimi yapılabilecektir. Bize göre, yasama kısıntısının devamı isteniyorsa, iptal kararının gerekçesini karşıladığından ve Kanun'un sistematığına uygun olduğundan en iyi yöntem budur.

b. Kanun Koyucu Aynı Hükümü Yeniden Koymakla Birlikte Sözü Edilen Disiplin Cezalarını Puanlamadan Muaf Tutabilir

Bunun yöntemi m.43/1 hükümünü yeniden aynı şekilde düzenlenmesine paralel olarak Ek (2) sayılı çizelgede yargı denetimi dışında bırakılan cezalar karşılığında "0" (sıfır) puan öngörülmesidir. Dolayısıyla cezalar artık ayırma/fesih sonucu doğurmayacaktır. Bu yola esasen bu cezaların hafif olmasından hareketle başvurulabilir.

c. Kanun Koyucu 6413 sayılı Kanun'un 21. maddesinde veya Özel Kanunlarda Düzenleme Yaparak Ayırma/Fesih İşlemine

Dayanak Oluşturan Cezalara Karşı Yargı Yolunu Açık Tutabilir

Kanun koyucu muvazzaf subay ve astsubaylarla ilgili olarak disiplin puanına bağlı ayırma cezasının düzenleyen 6413 sayılı Kanun'un 21. maddesine, sözleşmeli personelle ilgili olarak da disiplin cezalarının idari işlemlere etkisini düzenleyen 31 maddesine ayırmaya/feshe dayanak alınması hâlinde bunlarla birlikte veya ayrı ayrı yargı denetimine başvurulacağına dair bir hüküm ekleyebilir.

d. Kanun Koyucu 6413 Sayılı Kanun'un m.43/1 Hükümünü Öncekinden Farklı Şekilde Yeniden Düzenleyebilir

Kanun koyucu pasif kalabileceği gibi, aktif şekilde m.43 hükmünü yasama kısıntısı içermeyecek şekilde düzenleyebilir. Bunun için birinci fıkranın birinci cümlesinin ilgası bile yeterlidir. Böylece barışta tüm disiplin cezalarına karşı yargı yolu açık tutulmuş olur.

SONUÇ

TSK Disiplin Kanunu'nun 43. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesinin AYM'nin özellikle 30.11.2022 tarihli iptal kararından sonraki aldığı hâl, bakılmakta olan davada uygulanacak kuralın kaldırılmasının ötesinde bir sonuca sahiptir. Burada bahsettiğimiz sonuç, salt itiraz konusu "subay, astsubay, uzman erbaş ile sözleşmeli erbaş ve erler hakkındaki uyarma, kınama ve hizmete kısmi süreli devam cezalarına karşı yargı yolunun açılması"ndan ibaret "yeni" ve "normal" durum değildir. Bizim beklenenin dışında ve "anormal" bulduğumuz olgu, iptalle birlikte kendiliğinden askeri öğrenciler ile erbaş ve erleri de kapsayacak şekilde tüm disiplin cezalarının yargı denetiminin mümkün hâle gelmesidir. Bunun anlamı Mahkemenin öyle ya da böyle yasama organının yerine geçerek yasama işlemi tesisidir. Başka bir deyişle, Mahkeme negatif kanun koyuculuğu rolünün ötesinde pozitif kanun koyucusu gibi yeni bir norm ihdas etmiştir. Mahkeme Anayasa'nın 153. maddesinin ikinci fıkrasına aykırı olarak Kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açmıştır. Bu uygulama Anayasa'nın 129. maddesinde kanun koyucuya tanınan takdir yetkisini –en azından yeni bir düzenleme yapılınca- tamamen ortadan kaldırmıştır. AYM'nin bu karar bazında "kendi kendini sınırlama"⁸⁹ yetkilerini yorum yoluyla olumlu yönde genişleten ve yerindelik denetimine kayan

⁸⁹ Yargı(c)ının kendi kendini sınırlaması (judicial-self restraint) yöntemi için bkz. GÖREN, s.283.

aktivist bir tutum (judicial activism)⁹⁰ içinde olduğu söylenebilir. Ancak tek ve teknik bir olguya ilişkin bu hukuken hatalı ve isabetsiz sonucun siyasi nitelik taşımadığını belirtmeliyiz.

Mahkemenin AY m.129'daki takdir yetkisi karşısında Anayasa'ya aykırı gördüğü şey salt bazı cezaların denetim dışında bırakılması değil, bunların ileride ayırmaya/feshe sebep olabilme ihtimalidir. Esasen TSK Disiplin Kanunu'nun sistematığı itibariyle salt dava konusu metne bakarak hükmün mutlak surette Anayasa'ya aykırı olduğu kabul edilemez. Bu iddiamızı şöyle test edebiliriz: Diyelim ki daha önce kanun koyucu (anılan cezalar karşılığında ceza puanı verilmesini öngören Kanun'un Ek 2 sayılı çizelgesindeki rakamları "0" (sıfır) yapmış olsun. Ya da ayırmaya/feshe esas alındığı takdirde bu cezaların da ayrıca (resen veya dava tesisi üzerine) yargı denetimine tâbi olacağı şeklinde Kanun'un 21 ve/veya diğer maddelerinde değişiklik yapılmış olsun. Bu durumda artık orantısızlık izafe edilemeyeceğinden m.43-1, birinci cümle hükmünün Anayasa'ya aykırılığı söz konusu olamaz. Bize göre, aynı ihtimaller konunun başka itiraz başvurularıyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi hâllerinde de geçerlidir. Örneğin, anılan cezaların verildiği bir olayda, Ek 2 sayılı çizelgedeki puanların ileride ayırmaya/feshe ve başka idari işlemlere esas alınmasının orantısızlıktan dolayı Anayasa'yı ihlal ettiği ileri sürülmüş olsun. Bu takdirde Mahkeme pekâlâ yine aynı yöntem ve gerekçelerle bu cezalara bağlı puanların Anayasaya aykırı olduğunu kabul edebilir. Zira puanlama tek başına bir işleve sahip değilse de sonuçta ayırmaya/feshe yol açabilmekte ve atama gibi birçok işlemi etkileyebilmektedir. Bütün bu ihtimaller dikkate alındığında, AYM'nin bazı uyuşmazlıklarda yaptığı gibi anayasaya uygun yorum yöntemiyle iptal yerine yorumlu ret kararı vermesinin daha isabetli olup olmayacağı tartışılabilir.⁹¹

Sonuç olarak, bahse konu son iptal kararının doğurduğu olağan dışı yeni uygulama AY m.129'daki takdir yetkisine müdahale anlamına

⁹⁰ ÖZBUDUN, 2013, s.460. Yargısal aktivizm hakkında bkz. USLU, s.234-364; KAYA, s.90-102; KUTKAN, Oğuzcan, "Anayasa Mahkemelerinin Norm Alanını Daraltması Ve Genişletmesi," Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.21, Özel Sayı, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, 2019, s.2081-2087.

⁹¹ Anayasaya uygun yorum yöntemi ve norm alanının daraltılması konusunda bkz. METİN, Yüksel, Anayasanın Yorumlanması, Ankara 2008, s.22, 54, 189 vd.; ODER, Bertil Emrah, Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri, İstanbul 2010, s.121 vd.; TANÖR/YÜZBAŞIOĞLU, s.576-579; TEZİÇ, s.269; GÖREN, s.284-286); USLU, s.110; KUTKAN, s. 2067 vd.; GEDİK, s.305; KANADOĞLU/ŞAHİN, s.4 vd.

gelmektedir. Ortada kamu yararını ihlal edecek nitelikte ve sıra dışı hukuki boşluk bulunmaktadır. Bu durum da ancak Kanun koyucunun yeni bir yasal düzenleme yapmasıyla giderilebilir. Bu itibarla Mahkemenin vaki hukuki karışıklığı dikkate alarak, ayrıca Anayasa'nın 153. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince kararın yürürlüğe girişini ertelemesine de hükmetmesinin gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Anayasa Yargısı, Ankara 1997.

-----: "Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu", *Anayasa Yargısı*, C.1, S., 1984, s.101-137.

ARSLAN, Zühtü: "Anayasa Mahkemesinin 'Yorum Tekeli', Yargısal Üstünlük Ve Demokrasi", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C.II, 2008, s.59/89.

ATAR, Yavuz: "Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması", *Anayasa Yargısı*, C.25, S.1, 2008, s.93-115.

AYDIN, Mesut: Mahkemelerde Taraflarca İleri Sürülen Anayasa'ya Aykırılık İddialarının Ciddiliği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. C.62, S.3, 2007, s.23-56.

BİLGİN, Çağlar: "Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi Yolu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.3, 1988, s.350-376.

ÇELEN, Orhan: Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu Şerhi, C.II, Ankara 2022.

DEMİRTAŞ, Cengiz: TSK Disiplin Hukuku ve Askeri Ceza Hukuku, 2.B., Ankara 2023.

EREN, Abdurrahman: Anayasa Hukuku Dersleri, 3.B., Ankara 2021.

GEDİK, Ömer: "Norm Denetimi Bakımından Otorite Özgürlük Sarmalındaki Türk Anayasa Mahkemesinin Yorum Yöntemlerine İlişkin Bazı Değerlendirmeler", *Anayasa Yargısı*, C.39, S.1, 2022, s.289-324.

GÖLBAŞI DİNÇ, Aslı: Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetiminde "Uygulanacak Olan Kural" Kavramı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

GÖREN, Zafer: "Anayasa Mahkemesi Ve Yasama Arasındaki Karşılıklı Etkileşim," *İzmir Barosu Dergisi*, S.1, 2019, s.231-293.

GÖZLER, Kemal: Türk Anayasa Hukuku, 2.B., Bursa 2018.

-----: "Anayasa Mahkemesinin '...Yönünden İptal Kararları' Hakkında Bir Eleştiri" ve "Anayasa Mahkemesinin '...Yönünden İptali Kararları' Hakkında Bir Eleştiri Makaleme Bir Ek", <https://www.anayasa.gen.tr/yonunden-iptal.htm>, Yayın Tarihi: 25.4.2022 (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

- HEKİMOĞLU**, Mehmet Merdan: Alman Hukuku Işığında Türk Anayasa Yargısının Hukuki Boyutları, Ankara 2004.
- IŞIKLAR**, Celâl: TSK Disiplin Kanunu ve Yorumu, C.II, 2.B., Ankara 2022.
- İZGİ**, Ömer/**GÖREN**, Zafer: Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, C.II, Ankara 2002.
- KABOĞLU**, İbrahim Ö.: Anayasa Yargısı, Ankara 1994.
- KANADOĞLU**, Korkut: “Yeni Anayasa Arayışları ve Karşılaştırmalı Hukuk Bağlamında Anayasa Mahkemesi”, Anayasa Yargısı, C.25, S.1, 2008, s. 61-89.
- KANADOĞLU**, Korkut/ **ŞAHİN**, Battal Niyazi: “Anayasa Mahkemesinin Güncel Norm Denetimi Ve Bireysel Başvuru Kararları Hakkında Gözlemler”, Anayasa Yargısı, C.39, S.2, 2022, s.1-33.
- KADIGİL**, Müge: İtiraz Başvurularında ‘Davada Uygulanacak Kural Sorunu’, Turhan, Mehmet/Tülen, Hikmet (Editörler), Anayasa Yargısı İncelemeleri-1, Ankara 2006, s.259-290.
- KAYA**, Semih Batur: Anayasa Mahkemesi Karar Gerekçelerinin Bağlayıcılığı Sorunu, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2016.
- KESKİNSOY**, Ömer: “Anayasa Değişikliklerine Dâir Kanunların Yargısal Denetimine Eleştirel Bir Bakış,” Liberal Düşünce, C.16, S.63, 2011, s.169-177.
- KIRATLI**, Metin: Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi: İtiraz Yolu, Ankara 1966.
- KUTKAN**, Oğuzcan: “Anayasa Mahkemelerinin Norm Alanını Daraltması Ve Genişletmesi,” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.21, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan Özel Sayısı, 2019, s.2063-2096.
- KUZU**, Burhan: 1982 Anayasanın Temel Nitelikleri ve Getirdiği Yenilikler, İstanbul 1990.
- METİN**, Yüksel: Anayasanın Yorumlanması, Ankara 2008.
- ODER**, Bertil Emrah: Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri, İstanbul 2010.
- ÖDEN**, Merih: Türk Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi, Ankara 2023.

- ÖZBEK**, Mustafa S.: “Tatbikattan Hareketle Somut Norm Denetiminin Etkinliği Üzerine Bir Etüd”, Haşım Kılıç’a Armağan, C.II, 2015, s.1695-1722.
- ÖZBUDUN**, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 14.B., Ankara 2013; 20.B., Ankara 2020.
- ÖZDEN**, Yekta Güngör: “Anayasa Mahkemesi Kanun Koyucu Gibi Hareketle, Yeni Bir Uygulamaya Yol Açacak Biçimde Hüküm Tesis Edemez. Kuralına Nasıl Gelindi? Bu Kural Nedir, Ne Değildir?”, Anayasa Yargısı, C.2, S.1, 1985, s.41-90.
- ÖZÇELİK**, Bekir: Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri Ve Hukuki Sonuçları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2011.
- ÖZEKES**, Muhammet: “Anayasa Mahkemesinin İstinaf Sınırına İlişkin (HMK m. 341/2, C. 1) İptal Kararının Değerlendirmesi”, İzmir Barosu Dergisi, C.87, S.1, 2022, s.239-271.
- ÖZKAYA**, Kadir: Sınırlama Sorunu ve ‘Davada Uygulanacak Kural’ Kavramıyla İlişkisi, Turhan, Mehmet/Tülen, Hikmet (Editörler), Anayasa Yargısı İncelemeleri-1, Ankara 2006, s.291-328.
- SAĞLAM**, Fazıl: “Anayasa Yargısı’nın Bazı Sorunları”, Tanör, Öget Öktem (Editör), Bülent Tanör Armağanı, 2004, s.524-549.
- ŞAHBAZ**, İbrahim: “Anayasa Mahkemesi Kararının Gerekçesinin Bağlayıcılığı Sorunu”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.2, 2020, s.341-382.
- TANÖR**, Bülent / **YÜZBAŞIOĞLU**, Şerif: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 17.B., İstanbul 2018.
- TEZİÇ**, Erdoğan: Anayasa Hukuku, 16.B., İstanbul 2013.
- TUNÇ**, Hasan: “1982 Anayasasının Türk Anayasa Yargısında İtiraz Yoluna Getirdiği. Yenilikler”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.2, 1988, s. 108-113.
- USLU**, Ferhat: Anayasa Yargısının Sınırları, 2.B., Ankara 2015.
- ÜLGEN**, Özen: “İtiraz Yolu Başvurularında Uygulanacak Kural Sorunu”, Altan, Alparslan/Yıldırım, Engin/Tercan, Erdal/Tülen, Hikmet/Çoban, Ali Rıza (Editörler), Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, 2012, s.203-231.
- : İptal ve İtiraz Başvuruları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme, İstanbul 2013.

ÜNSAÇAN, M. Ali: Türk Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi İle İlgili Kararlarının Hukuki Niteliği ve Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001.

YILDIRIM, Turan: “Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı”, Anne İdaresi Dergisi, C.26, S.4, 1993.